

578
BERNARDI
ORICELLARI^{us}
DE
BELLO ITALICO
COMMENTARIUS,
EX

Authentici Manuscripti Apographo

Nunc primùm in lucem editus.

L O N D I N I:

Typis GULIELMI BOWYER.

Impensis JOANNIS BRINDLEY in vico vulgò vocato
Little Britain, ubi etiam venalis prostat.
M. DCC. XXIV.

BERNARDI
ORICELLARI
DE
BELLO ITALICO
COMMENTARIUS

Authentici Manucripti Apographo

Prout perit in lucem editum

LONDINI

THE GUILDFORD BOWYER

Impr. Jo. Joannis BARNARD in vico regio vocatur
Mille Testibus, ubi etiam venale profect
M. DCC. XXIV.

V I R O G E N E R O S O

Studiofissimóque Bonarum Literarum Fautori,

HENRICO D'AVENANT, Armig.

H A N C

B E R N A R D I O R I C E L L A R I I

D e B E L L O I T A L I C O

E D I T I O N E M,

Q U Æ

Ad Manuscriptum ab ipso munificè donatum

C O N F O R M A T U R ;

Grati animi quaecunque pignus

Eâ, quâ par est, reverentiâ

Offert,

J O A N N E S B R I N D L E Y .

VIRGO G E N E R O S O

2. a. 1810. in Bonaparte's Library
ALESSANDRO D'ANNUNZIO

HANC

BENIGNI ORICELLARI
LE BELLIO ITALICO

EDITIONE

QUE

Al. 1810. in Bonaparte's Library

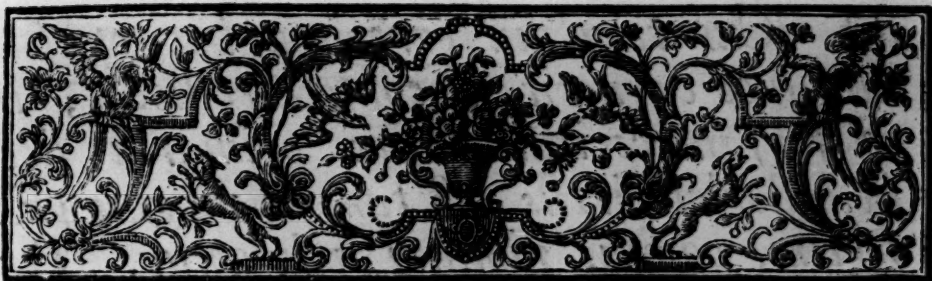
BONAPARTE

Gi. 1810. in Bonaparte's Library

Ed. 1810. in Bonaparte's Library

QUE

JOHANNES B. 1810.

LECTORI.

*UI lectorem aut convivam
longa præfatione distinet, ta-
dium & fastidium creat. Te-
cum itaque brevissime agam,
Lector erudite; apud quem ad
hujus Commentarii laudem satis fuerit au-
thorem nominasse BERNARDUM ORICELLARI-
UM. Nunc primum, ex archetypo in Me-
dicæa bibliotheca reposito transcriptus,
Henrici D'Avenant armigeri Regiæ Bri-
tannicæ Majestatis per Italiam Ablega-
ti Extraordinarii cura, in publicum pro-
dit.*

LECTORI.

dit. Cur tam diu egregium hoc opusculum luce caruerit, si conjectare liceat; in eo forsán veritati, quæ primaria licet sit historici virtus, est tamen, magnis præsertim, odiosa, nimium indulgetur. Perspicaci vividoque ingenio scriptor miram verborum elegantiam copiamque, & summam rerum gestarum peritiam conjunxit: his quippe ipse interfuit; illorum usum ex familiari Latinorum veterum historicorum lectione sibi videtur comparasse. Ut exemplaria impressa manuscriptum repræsentent, quanta potuit, fides adhibita est. In locis nonnullis occurrit syntaxis duriuscula, subobscura, & erroris nonnunquam suspecta: cui nimiane forte locum dederit scribæ incogitantis festinatio, dubitatur, an præceps authoris ardor; quem fervido cogitationis exundantis æstu raptum, sui que argumenti copię ac varietati rerum pro dignitate exprimendæ magis quam vocum singularum structuræ ad severiorem canonum grammaticorum normam exigendæ studentem, incidere

LECTORI.

dere passim in μνημονικὸν (quod vocant, quodque optimos authores non semper cavisse omnes norunt) ἀμάχημα seu παρόραμα, (præcipue ubi periodus prolixior, pluribus clausularum diverticulis interpuncta, & materia multiplicis ubertate foeta, luxuriat) minime mirum est. Hujusmodi aliquot * loci uncinis includuntur, & judicii sagacioris trutina relinquuntur pensitandi. Erratis, quibus oratur venia, typographicis voces, aut juxta antiquam Latini idiomatis, ad

-
- * Pag. 3. lin. 5. per ducentesimum usque ad transcendit.
 pag. 30. l. 20. occasionem usque ad contenderint.
 pag. 36. l. 5. quibus usque ad obnoxia;
 pag. 37. l. 7. quod sibi usque ad partes,
 pag. 38. l. 13. fluctus quod sanè (ni fallor) legendum est fultus, uti scribitur in MS. p. 75. l. 16. pro fultus,
 pag. 62. l. 16. relictum
 pag. 82. l. 5. animi vires
 pag. 86. l. 8. inter
     l. 13. qui
 pag. 97. l. 25. parsque quod forsan legendum est párque
 His adde quisque pag. 47. l. 21. & quantavis pag. 63. l. 26. quæ incongruè poni videntur. Potest tamen quisque sumè-
 quasi casus absolutus; & quantas regi à voce vis, ex quâ componitur.

quod

LECTORI.

quod Oricellarii stylus accedit, consuetudinem † flexas, aut ex more pravo quidem sed antiquitus usurpato § scriptas, non ad-numero. Vale; & illi, cujus opera rarum hoc historiae fragmentum in tuas manus pervenit, bene precare.

---

† Hisdem p. 53. l. 26. & pag. 65. l. II. & pag. 69. l. 19. & pag. 89. l. 6.
§ Substinuit pag. 25. l. I. sic pag. 62. l. 6. Substentabat pag. 82. l. I. quæ certè orthographia, licèt in MSS. imò & in antiquis editionibus non sic infrequens, mihi tamen plana videtur cacographia.

ERRATA.

P.	L.	
8	25	Dele Parenthesin & Parathesin.
52	16	Lege imperio Deorum
55	23	possederat,
59	11	tantarum rerum,
75	2	Sanseverinum
	14	prorupit,
89	15	præsidebat,

D E

DE

BELLO ITALICO.

ES gestas memoriâ nostrâ scribere aggressus, doleo non & mihi licere quod Phidiæ ac Praxiteli cæterisque Græcis hominibus in fingendo pingendoque libuit: quibus præcipuum fuit, ut potiùs deorum, regum, atque imperatorum, quàm portentosi monstri effigiem exprimerent. Id enim & ad voluptatem in opere ipso absolvendo & ad gloriam diuturnitatẽque magis conferre videbatur, cùm pietas ac virtus assiduè animo obversarentur, artificisque immortalitas cum deorum immortalium cultu parta atque consecrata es-

B

set:

set: siquidem in templis vel perspectissimo loco deorum atque heroum imagines statuerentur; quarum Protogenis tabulæ Rhodi eam sibi authoritatem vindicare, ut rex Demetrius expugnaturus urbem ab eâ maximè parte mœnium, ubi illæ visebantur, incendio abstinuerit, numinisque ac picturæ gratiâ omiserit victoriæ opportunitatem. Atqui hoc itidem fieri in historiâ minimè contingit: nam cùm prima lex sit, nequid falsi dicere, nequid veri tacere audeamus; ratio ac facultas omnis declinandi scelera, flagitia, ignaviâ nobis erepta. Quin imò incidisse in obtrectatorum invidiam necesse est, siquid paulò accuratiùs reprehenderis laudaverisque supra vires ejus, qui laudem egregiam assequi nequiverit. Vitia enim per se crimini obnoxia; laus invidiæ opportuna est. Fortunati igitur illi fuisse videntur, quibus contigit ea descripsisse tempora, unde virorum præclara facinora magis quàm insignia scelera illustrarentur: aut incidisse in eam vivendi rationem eosque mores hominum, qui auribus æquis exciperent monumenta ingenii memoriâque rerum gestarum. Nobis autem; qui malo humani generis in ea sæcula devenimus, quibus omnia jura divina atque humana permiscentur; unde secuta imperia sæva, scelerata, facinorosa, bella, excidia, strages; miserendum est: quippe quibus necesse habetur vel præterire silentio hujus ætatis memoriam, vel pleraque omnia describere ingrato animo horrenda posteris, ac iis ipsis, qui ea viderint, reformidanda. Lex tamen atque præcepta historiæ servanda sunt; assequendûmque

dúmque tot ac tantis calamitatibus, quot nostra ætas tulit, ut virtus atque flagitium veluti exemplar extent ad ea expetenda declinandæve, quibus mortales æternæ gloriæ consecrentur.

Adventum Caroli regis Gallorum in Italiam (per ducentimum annum quàm barbarus hostis: & ipse magnis copiis magnoque ad bellum apparatu Alpes transcendit) scribere aggredior: rem hujus ævi longè omnium maximam, neque finè motu maximo generis humani: quippe bellicosa gens atque olim pervagata armis universum propè orbem terrarum, omnium undique animos concussit. Quibus tempestatibus propterea quòd plurima bella gesta cum opulentis populis regibúque, unde strages, induciæ, pax, bellum rursus exortum est, atque in extremas terras penetratum est; non alienum videbitur consilia, acta, eventúsque rerum, ut quæque memoriâ digna extiterunt, aperire, ac, quantum ingenio possim, ante oculos ponere: & quoniam pleraque simultate atque ambitione principum magis quàm bonis artibus acta gesta sunt, hinc maximè sumere narrandi initium; ut illorum solertia temeritasque veluti exemplar ad imitandum cavendumque in aperto proponerentur. Verùm prius, quis rerum status, quis animorum habitus, antequam Gallus Italiam invaderet, paucis differendum.

Satis constat abhinc supra centesimum annum senatum Venetum terrâ marique eò magnitudinis processisse, ut reliquis Italiæ populis regibúque formidolosus foret. Quamobrem sæpenumero pro communi li-

bertate dignitatēque imperii contra illius arma acerrimè pugnatum: nam cæteri, Venetorum opibus indies magis magisque auctis, suas imminui trahique in discrimen arbitrabantur. Memorare possem plurima communi consilio bella gesta, fœdera percussa, pacem domi forisque partam, ni ea res longius nos ab incepto averteret: sed ut Gallorum Insubrium bellum omittam, quos tuentibus Venetis libertatis specie pro suâ magnitudine Franciscus Sfortia subegit, Mediolano fame in deditionem redacto; novissimè memoriâ nostrâ potentia illorum obviâ itum est invadentium Ferrariensem agrum, cujus capite urbe Ferrariâ potiri posse existimarent. Verùm ubi Ferdinandus Aragonius & Laurentius Medices vitâ excessere, quorum alter Neapolitanum regnum ab Alfonso patre Hispano rege, alter à majoribus suis principatum acceptum apud Florentinos retineret, cujus authoritas civitatisque majestas gravis habebatur; perturbari, miscerique cuncta cœpere. Hi longè prudentissimi omnium Italiæ principum, cùm ad protegendam communem libertatem pacemque & otium intendissent animum, consociâssentque consilia, jam indè à parentibus veluti jure hæreditario relata ac per manus tradita, ea assiduè agitare, movere, niti, quibus res Italiæ starent, ac (ut illorum verbis utar) examine æquo penderent. Verebantur enim gravissimi homines, ac longè animo in posterum prospicientes, ne sociorum atque amicorum labefactata imperia ad se reciderent: neque ruere illa posse existimabant, quin sua quoque eodem motu concussa prolaberentur.

renter. At liberi (ut interdum res humanæ se habent) parentibus longè dissimiles, patrum consiliis spretis, ea primùm moliti, deinde aggressi sunt, unde calamitas Italiae simul & sui exitium oriretur. Quo factum est, ut qui magni pollentésque erant, mox fortunâ cum imperii artibus commutatâ, ipsi inter pauca ærumnarum exempla miserandum spectaculum præbuerint.

Cæterùm unde minimè decuit, tantæ initium calamitatis fuit; nam postquam Alexander ille facinore omni insignis ob simultates cardinalium auro ad pontificatum evectus est, (veluti in auctionem proponere summum sacerdotium hæc ætas tulit) non contentus suis, alienas animo jam opes invaserat: neque has quibus modis assequeretur, dum sibi filiisque, quos plurimos susceperat, pararet, quicquam pensi habebat; domestico dedecori addens immoderatam imperii cupiditatem. Igitur per homines sibi fidos acceptosque Alfonsi animum, qui Ferdinando successerat, tentare, adniti, ut ejus filiam ex concubinâ ortam, quam in delitiis habuisset, Alfonso filio in matrimonium daret; sperans, quod in animo altius hæserat, non modò opulentam dotem liberis sedémque imperii, sed sibi aditum ad opes suas amplificandas regnumque facturum. Quod ubi secus cessit, indignatione & stomacho exardens constituit Alfonsum regem dolo aggredi, ac extrema omnia experiri. Id eâ gratiâ pronius tutiusque fuit; quòd tanta vis pontificiæ potestatis est, tot aucta artibus ac munita religionis præsidiis, ut facillimè & bellum excitare, & ab eo desistere, incolumi statu rerum possit.

Unde

Unde non facilè reperias ex eo tempore, quo ipsa abunde pollens potènsque fuit, à quibus magis quàm à pontificibus belli incendia excitata sint.

Legatis igitur in Galliam missis, per eos Caroli regis animum sollicitare, multa polliceri, ut regnum de Gallis ab Alfonso seniore (quemadmodum ipse aiebat,) occupatum repetat. Illi omnia in promptu esse, opes, exercitum, tormenta; & quod præcipuum est, Alfonso ipsum imparatum, sociis atque principibus ob superbiam & avaritiam juxtà invisum; tantummodo incepto opus esse; cætera deos, stantes pro justiore causâ, gesturos. At Carolus jam antea repetendi regni cupidus, ubi intelligit Alexandrum ocii ac pacis hostem sibi præstò affuturum, magis magisque ad bellum accenditur: putabat enim præter pontificiam authoritatem, quâ Alexander plurimum valuit, facilè se ex illius finibus in agrum Campanum impetum facturum; indè Neapolim caput arcemque regni petiturum. Cæterùm nobis satis compertum est, Alexandrum, ut erat ingenio subdolo, his magis fuisse usum pollicitationibus, quò Alfonso metu Gallorum perterritum affinitate sibi adjungeret, quàm odio aut amicitia permotum. Quam rem cum Alfonso præsensisset, (prælongæ enim regum aures ad exploranda aliena consilia) non modò pontificem non audivit, mollirèque ejus animum studuit; verùm, quòd initium omnium malorum fuit, longè diversa animo voluntas; moliri indies ardua: ac demum contra Maurum (ita ob colorem vafrumque ingenium Ludovicum Sfortiam appellabant) bellum cœpit; quod antequam

tequam explicare aggrediar, simultatum causæ, quibus bellum ortum, aperiendæ sunt. Hinc enim prima animorum irritatio.

Desponderat jam pridem Alfonsus filiam, Hippolytâ sorore Mauri genitam, Joanni Galeactio principi Insubrium. Is Galeactii filius fuit, qui à suis (Lampagnano authore) trucidatus est: post cujus cædem bella intestina, rapinæ, exilia, cæteraque hujuscemodi secuta sunt, dum ex primoribus quisque bonum principis ætate pueri simulantes, pro suâ potentiâ contenderet; donec summa imperii Mauro patruo permessa, maximè adnitentibus Gelfis, qui Gibellinarum partium odio (vigebat enim tum Mediolani id malum) imperitare Maurum, quàm minùs valere ipsi malebant. Tanta libido in partibus. Quamobrem Galeactius, etsi ad justam ætatem adultus fuit, præter nomen, habitum, cultumque regium, cætera ab imperio aberat; nam regni arces, ærarium, arma, jura, postremò opes cunctæ penès Maurum erant: eo enim gradu aditus fieri ad regnum, quod postea invasit, videbatur. Quam rem jam pridem ægerrimè patiens Alfonsus, astu magis quàm apertâ vi tentaverat, si quo pacto genere ferre opem posset. Sed partim Ferdinandi patris consilio admonitus, ne affini opitulando Italiæ statum pessundaret, partim solertiâ Mauri, quæ summa in illo fuit, ab incepto destiterat. Tantum enim abfuit, ut Ferdinandus, cujus est meritò semper laudata prudentia, ad seditiosa consilia prolaberetur, ut, Galeactio repudiato, per novas nuptias Maurum sibi matrimonio adjungere tentaret,

tentaret, motuque Gallico exorto sedare hominem sollicitum adniteretur. Nam ingruente belli apparatu accingebatur, ut Genuam enavigaret, indeque se Mediolanum transferret ad controversias cum Mauro componendas, cum eum mors intercepit. Existimabat enim ad dignitatem simul & salutem Mauri permultum pertinere, si se regio nomine ac re insignem Mauro credidisset.

At Alfonsus solutiore libidine per Ferdinandi obitum (serpebat jam tum in Italiâ peregrinum malum) statuit quidvis aggredi, struere, moliri, dum minimè inultam Mauri insignem contumeliam perferret. Idne officio in generum nullis impulsus inimiciis, an ambitione maximè adductus fecerit, quò per filiae nuptias imperium invaderet, parum comperimus. Illud quidem haud dubium est, quod ipse de Mauro proximisque ejus majoribus natu accepi, repetitum ex memoriâ seniorum, Philippum, qui è gente clarissimâ vicecomitum novissimè Insubribus imperitavit, Alfonsum seniore testamentò hæredem scripsisse: eâ maximè ratione permotum, ut foret, qui consilio, auctoritate & armis tantum imperium à Venetis regno Insubrium inhiantibus tueretur. Quapropter Alfonsum nepotem adjecisse animum ad res novandas credere haud absurdum est: (eâ enim ambitione mortales, præcipuè reges, aguntur, ut, modò pateat ad imperium aditus, supra bonum honestumque perculsi dominandi libidine rapiantur:) ne [dum] præcipuo jure imperii neglecto, Alfonsus impotens animi oblatam per filiam occasionem

caſionem dimitteret. Huic agitati, quibus maximè opibus nerviſque tantum facinus aggredereſſetur, Florentini ad eam rem maximè idonei viſi ſunt: propterea quòd in umbilico Italiae poſiti, affluentèſque omnibus copiis, permagna opportunitati erant ad novandas res; ſimul quia mercaturâ pollentes auri magnam vim ad bellum erogatori videbantur.

Igitur Alſonſus Petrum Medicen patris locum in civitate obtinentem cæteròſque, quos ei fidòs eſſe cognoverat, magnis præmiis majoribùſque promiſſis onerat, ut per eos ſibi Florentinos ſocietate & fœdere adjungat; nomine Italicae ſalutis; re ipſâ, ut civitatem à Mauri amicitia averteret. Id autem reipublicae vulnus neque in ſenatu neque cum veteribus amicis, quibus communi-
candi de maximis rebus Laurentius conſueverat, (erant enim in oculis civitatis, in ore, in ſermone omnium) ſed cum paucis agitatum eſt; qui vero pretium aut gratiam anteferebant. Vicit igitur malum conſilium in avido Petri ingenio, exultantique fortunæ illecebris, contra quas non ſatis obnititur natura mortalium; atque eo authore fœdus initum cum Alſonſo eſt; ita tamen ut conventus occultiſſimi peragerentur. Societas eo jure ſtetit, ut Alſonſus Florentinum, Florentinus Alſonſum pace ac bello juvaret. Ad ægras principum mentes acceſſit ægrior Alexandri animus, conſiliiſque immutatio; unde Alſonſus ſibi ſumpſerat ingentes ſpiritus; illum rapiente fato, quo veluti è fonte ſimultatum pravum aliud ſuper aliud conſilium cumularetur. Nam Alexander, cujus corde multae latebrae multique ine-
rant

erant recessus, sive deterritus magnitudine rerum externarum, quibus enixè studere Maurum intelligebat, sive dominationis spe illectus, sive intestinis hostibus permotus, (Ursina enim factio domi potens Alfonso se conjunxerat) in easdem partes traductus est, congregique unà cum Alfonso statuit. Quare profectus ab urbe Vicovarum usque, locum colloquio utrique opportunum, ibi regem convenit longè à domo obviàm profectum comitatu regio atque ornatu: ibique commoratus perpaucos dies, dum, quæ gerenda erant, communi consilio statuerentur, cunctorum & populorum ac regum animos in se convertit. Famâ & opinione res humanæ se habent: convenissèque tantos principes conflatae conspirationis indicium permagnum pondus, quocunque intendissent, allaturum videbatur. Ita maximarum rerum initia, quibus facilè occurri poterat, si principum adesset sanitas, maximum incrementum habuere.

Hæc ubi Mediolani comperta sunt, ingens metus simul atque indignatio Maurum occupavere. Quapropter cum Petro Medice quamvis semel & sæpius multa frustra egit, ne contra se moliri pateretur; tamen quò altius pertentaret ejus animum, ab inceptoque, si posset, averteret; legatos Florentiam misit, qui pro more habitis verbis apud summum magistratum secretè admonerent hominem, suaderentque ut ad officium sanitatemque reverteretur; neque tantum, quod in propinquo foret, sed veluti ex altâ speculâ quàm longissimè provideret: amicitiam à parentibus majoribusque per manus traditam coleret, neque alienam cuperet; alterâ

alterâ diuturnam pacem fuisse partam, alterâ sæpius bellum renovatum, ac novissimè ab Alfonso acre bellum gerente penè exitium patriæ Medicæque familiæ extortum: magno præsidio, ac rursus imminenti periculo fore, finitimum utrum socium an hostem habeas; longinquum haud multi faciendum: motum principiumque rerum cujuslibet in manu vel ignavi esse; statum verò atque exitum sibi vendicasse fortunam, quæ consistere eodem vestigio nequeat; periculosum suprâ tantum numen tentare, aureoque hamo piscari: postremò fineret fata in occulto esse; neque acerbam necessitudinem Mauro imponeret, quâ simul cum cæteris Italiæ populis eodem motu concussis præceps neque inultus sit ruiturus. Ad ea Petrus longè aliter atque animo agitabat, respondit: Mauri patrisque ejus invicti principis amicitiam Alfonsi esse sibi potiore; quorum consilio atque armis majorum opes primùm confirmatæ, deinde auctæ sint: quod ille monuisset, alterè in pectus descendisse, permagnūque apud se pondus habiturum: obsecrare tamen, atque obtestari per antiquam amicitiam sanctissimè cultam, ut florentissimis rebus suis consulat; ex quibus spes opesque Medicæ familiæ penderent. In quo non potuisse non recensere in tanto anfractu rerum, quod à patre suo accepisset, communibus sociis veluti corporis membris his præcipuè manere periculum, qui infirmiores essent; proinde ne gravaretur se cessisse tempori, neutramque in partem inclinasse. Satis sibi habere Maurum, si tot tantisque fluctibus, quantis exagitari Italiam necesse sit,

ipse culpâ vacuus perpetuâ sedulitate nullo officio defuerit, quod ad salutem ejus dignitatémque pertineat, dum sibi per Italicos motus integrum foret licerétque optimè merito de se principi inservire, simul & obsequi paternis consiliis, à quibus discedere summum nefas duceret.

His rebus ex legatorum literis cognitis, Maurus, qui ex suo ingenio cæteros fingens alienam fallaciam suspicabatur, cum animadvertisset sibi à Petro manere insidias, maximum verò periculum à popularibus conspirationibus, diu multumque anxius dicitur mente agitasse, quidnam consilii caperet. In alterâ parte hostis Italus; in alterâ, si Galliam respiceret, foedus infidum: illinc bellum vel dolo machinatum, hinc præsidium formidolosum fluctuantem animum exagitabant. Carolum enim haud facilè impelli posse ad repositendum regnum existimabat: neque transiturum Alpes nisi validissimis copiis maximoque ad bellum apparatu: cujus fides, ut parum cognita, ita maximè suspecta erat: pendere enim à Gallis ex fortunâ videbatur. Quapropter multis diebus per dubitationem consumptis, demum necessitudine, quæ prior, ut fit naturæ vitio, prævaleret obscurarétque periculi externi magnitudinem, legatos ex suis necessariis, quos haberet maximæ authoritatis, cum multo auro in Galliam mittit: hisque præcipit, ut regis proximos pro cujusque ingenio aggrediantur; dando, pollicendo, nihil remittendo, dum contra Alphonsum Carolus in Italiam transcendat. Quod sanè legatis haud difficile factu fuit, multis

de causis, quas aperire in tantâ re, quoniam locus obtulit, non alienum videbitur.

Fuit Carolus Alovysii filius, ejus qui Carolum Belgarum principem animo simul & armis invadentem Galliam Helvetiorum virtute oppressit. Is, propterea quod morbo comitiali diu laborâssset, filium haud justo corporis habitu genuit, deditque educandum procul à cultu regio fidis hominibus, humilique fortunâ ortis, qui tantummodo ætatem ejus regerent. Hic varia fama est. Alii, quod indecentis fortunæ ac penè monstrosum puerum successurum regno in publico conspici rex gravaretur, humiliter educatum fuisse aiunt: alii, ut erat Alovysius ingenio callido atque religionis ostentator, servandam quasi in arcanis altam indolem voluisse, ad injiciendam supersticiosi populis religionem inesse aliquid numinis adulto filio. Ea enim gens Gallica est, ut superstitione ducatur, regesque suos quasi diis prognatos piè sanctèque veneretur. Verùm illa fama constantior, atque, ut credam, potissimum inclinatur animus, quod à majoribus natu accepi, Alovysium suæ impietatis conscium, quippe qui à patre jam inde ab adolescentiâ defecisset, ne idem filius perpetraret, per custodiam obscuri generis hominum, præcaveri sibi voluisse, simul & regno consulere: quod post ejus obitum quàm maximè tutum ab intestinis seditionibus fore existimabar, si potentioribus ac summo loco natis nulla accederet autoritas, proculque ab omni cultu regiæ stirpis abfuissent. Nam, ut liberiùs loquar, Alovysius semper infestus nobilissimis quibusque fuit, aliosque

liosque aliâ clade oppressit: quibus artibus factum est, ut illorum opes imminutæ, regiæ verò post Carolum illum, rerum quas gessit magnitudine insignem, successorésque ejus, non aliàs magis validæ pollentésque quàm nostrâ memoriâ forent. Cæterùm quæcunque mens Alovysii fuit in educandis liberis, certè Carolus humili cultu Ambrosæ custoditus per omnem pueritiam, neque in disciplinam traditus, haud indolis regiæ habebatur; tantummodo ferunt grandi jam puero splendorem munificentia, quâ postea excelluit, enituisse: quippe auri magni vim dono à patre missam ad perscrutandum adolescentis ingenium circumstantibus elargitus est. Quod cum mirè gratum Alovysio foret, ætate simul ac perditâ valitudine confecto, accersitum laudatúmque pro concione, longè quàm antea liberariùs habuit; exhibuitque regni hæredem; ita tamen ut curæ insidens steterit, ne cultus ejus penès primores foret: sed novi homines comites custodésque salutis regium adolescentem complecterentur, darentque operam, ut quàm maximè obsequentem patri, acceptum sociis, plebi gratum redderent.

Hinc factum, ut puerilis simul ac regius animus Gallicis magis fabulis, consiliisquæ eorum, quos opes regiæ alebant, quàm incorruptis monumentis assuetus, nimis alta cuperet, præmaturóque belli ardore flagraret: quod post patris obitum, quàm primùm occasione datâ per Italorum seditiones, Galliæque procures donis corruptos, suscepit. Nam etsi Jacobus Gravilla præfectus rebus maritimis, (admiratum dixere nomen) vir longè Gal-

lorum

lorum omnium prudentissimus, quippe quem fermè optimus quisque domi nobilis sequebatur, summâ ope contendisset, ne rex immaturo ardore animi ad bellum grave periculosumque raperetur, cujus victoria lubrica atque inconstans, partaque armis vix pacis artibus à Gallo retinenda foret; tamen, quod plerumque fit, eorum sententia prævaluit, qui sibi urbes, qui bona & fortunas Italiæ ad prædâ proposuerant. Infederant enim juvenili animo defixa radicibus Pontificis incitamenta; quæ revellere nulla authoritas gravissimorum procerum, nulla imperatorum solertia potuit. Itaque bellum decernitur, cujus gerendi consilium id primum fuit, ut cum finitimis controversiæ componerentur; Perpinianum oppidum de rege Hispaniæ Ferdinando pignore acceptum, sæpiusque frustra repetitum restitueretur: terrâ marique comparatâ ad Nicæam permagnâ classe copiæ expedirentur: legati solertissimi homines circum Italiæ populos ad principum excitanda studia simulque explorandos locorum situs mitterentur. Summa mandatorum hæc fuit sanè gravior; quippe ex ipso Mauri ore proficisci videbatur; cujus consilio cuncta agebantur. Regem deos testes appellare, se nullâ libidine dominandi adductum, sed regni sui repetendi causâ, quod Alfonsus occupatum contra jus fasque retineret, bellum suscepisse; petere amicitiam societatemque, quam olim initam cum majoribus suis jam satis scirent multis magnisque tempestatibus sibi ornamento ac præsidio fuisse. Si fortè recusarent, postulare, ut per eorum fines finè injuriâ ac maleficio transire copias paterentur.

Romæ

Romæ ac Florentiæ averſis auribus legatio audita eſt, reſponſumque ex Alſonſi ſententiâ, (quocum arma ſimul & conſilia Alexander Florentinique conſociaverant): ſeſe pro majeſtate Gallici imperii, cujus ſanctitas nominis celebris apud mortales foret, regis colere amicitiam: neque in eâ excolendâ futuros impares majoribus ſuis. Quod autem ſocietatem poſtularet, quia per eam ſœdus violandum eſſet, quod cum Alſonſo datâ atque acceptâ fide percuſſiſſent, ſe pro jure gentium recuſare; neque permiſſuros, uti per agros urbſque ſuas copiæ traducerentur; id enim ut cautum jure ſœderis, ita ſibi ſociisque periculolum fore: proinde pateretur æquo animo apud juſtum regem cultoremque religionis fidem publicam, ſimul & fortunas ſuas ſociorumque, tutas quàm maximè eſſe. At Venetiis legati honorificentiffimè excipiuntur: oratio verò attentiffimis animis audita eſt. Nam poſtquam reſp. adolevit, civitâſque ſummâ concordia ſtetit, ſpe atque animo complexa Italiæ imperium, ea ſemper cura inſedit, ut alterius incommodo ipſi magni pollentſque fierent; exiſtimarentque opportuniſſimum ſibi que magno uſui futurum, ſiquid accideret, quo, integris ſuis rebus, cæteri Italiæ populi agitarentur. Ea enim res Veneta eſt ſitu ipſo urbis ac legibus munita; ut admixta particiſſque earum artium, quæ ad regnum, optimates, ceteramque bene inſtitutam rempublicam pertinent; & ab inteſtinâ externâque vi maximè tuta ſit; & diuturnitate imperii immota creſcat cæterarum ruinis: quippe quæ octingentos jam annos ampliùs ſenatorio ordine

ordine, haud admiscenda plebe, unis moribus neque ferè mutatis legibus vivit. Itaque legatis amicitiam societatemque petentibus, cum multum ac diu consultum esset, demum princeps Senatus (ducem eum nominant) hujusmodi verba respondet. Senatum Venetum propenso admodum animo esse in regis Gallorumque amicitiam; quàm olim stante cum majoribus suis domi militiæque præclara facinora fecisset. Verum ut idem fieret, armæque eo temporis cum Carolo communicaret, permultum obstare vetus odium molèmque Turcarum, quibus cuncta maria terræque paterent, facilisque in Italiam aditus esset. Si rex satîs sibi haberet conjunxisse animos ad tuendum imperium sociorumque fortunas, senatum æquis postulatis obsecuturum. Sin malit armis contendere, Alfonsique regnum invadere, jam sciat Venetos neutram in partem inclinantes, neque pro Gallis neque adversus Gallos bellum suscepturos. Id enim è rep. esse, neque à majestate regiâ alienum, cum ab infido hoste infensoque Christiano nomini periculum immineret, qui eò magis in fines suos impetum facturus foret, quò per Gallici belli expeditionem ipsi obnoxii opportunique injuriæ redderentur. In hanc ferè sententiam multâ oratione consumptâ legati discessere.

Dum hæc geruntur, Alfonsus, qui vere appetente omnem curam in belli apparatus intenderet, Genuenses socios atque amicos Mauri aggredi statuit, gentem mobilem avidamque rerum novarum. Quapropter Frederico fratri commissâ classe, ipse vehementer eo negotio

gotio intentus, nihil reliqui facere, quo Genuensium animos à Mauro averteret; existimans, si id assequeretur, se faciliè per illorum fines Insubrium agrum invasurum. Onerariis quidem actuariisque navibus supra triginta, totidem triremibus, mixtisque aliis minoris formæ navigiis ea classis constitit: quâ hinc supra sexagesimum annum mari nostro nulla fuit, vel numero major vel militari apparatu instructior. Fredericus igitur Neapoli solvens secundo magnoque vento per Campaniæ atque Hetruriæ oram Liburnum Florentinorum portum tenuit: ibique plures commoratus dies, dum novo milite recentique commeatu ac stipendio classem exornat, cum primum per idoneam tempestatem licuit, Ligustica littora petiit, unde in Genuenses prorumperet.

Erat in Frederici exercitu Paulus Fregosus cardinalis; (pontificio id munus maximo proximum esse fati constat) præterea Hibletus Fliscus, aliique complures clari inter populares, factionosi, domi jam pridem potentes; qui propterea quod intestinis seditionibus à republicâ abfuissent, plerique patriâ extorres novis imperiis studebant. Per eos popularesque suos Fredericus studia partium sollicitare, animos eorum accendere; postremò nihil languidi neque remissi pati, dum sibi aditum ad res novandas faceret. Ea natura regionis est, id Ligurum ingenium, ut vi externâ injuriâque maximè tuti, intestino malo laborent, simultatêque ac discordiâ præcipientes eant. Quapropter Fredericus prius experiri cuncta Ligustinis artibus, quàm se fortunæ committere decrevit;

decrevit; oïum a Ferdinando patre doctus, consilio majore, quàm animo bellum gerendum. At ex alterâ parte Adurna factio, penès quam Mauri authoritate summa potestas erat, magnâ ope niti, plebem continere; urbem præfidiis firmare; naves ad quadraginta instruere; demum nihil omittere, quod ad tuendas res suas simulque Mauri imperium pertineret: qui veritus rem Genuensem in se recidere, si minùs per Adurnos socios atque amicos staret, singula undique circumspectabat, providebátque ne locus perfidiæ relinqueretur: quâ in re multis largitionibus usus dicitur, pondus ingens auri profudisse; cujus avidissima Ligustica gens est. Accedebat Mauri partibus & præsidium Gallicum. Siquidem Carolus Ludovicum Aurelianum, qui postea regno successit, cum validâ Helvetiorum manu miserat, ut ab Alfonso rem Genuensem & fortunas Mauri tueretur.

His rebus ita actis, prælii initium simul & cladis ad Rapallum ortum. Parvulum id oppidum est in littore positum, à Genuâ Hetruriam versùs circiter millia passuum viginti: quod parvâ admodum planitie adjacente, non adeò munitionibus, sed naturâ loci præstat: ut ferè sunt cætera cuncta ejus oræ castella, quæ ad Macram amnem Lunensémque tractum protenditur. Nam pleraque littora scopulosa arduâque promontoriis atque cautibus interim exiguam planitiem, siqua se aperit, claudunt: ubi oppidula interposita ad maritima negotia obeunda magis quàm ad tuendam regionem muro aut arce firmata. Munimento enim satis sibi ex-

istimant Ligures scopulos rupésque præruptas freto angusto imminentes, unde tanquam ex arce maritimam oram incolentes assuetudine loci defenduntur. Rapallum igitur difficilem oppugnationem habebat. Quapropter ut eo potiretur Fredericus, haud apertâ vi sed studio partium molitus, ubi adversæ factionis solertiâ spe frustratus est, ad prælium accingitur: quod anceps atróxque magis quàm pro numero pugnantium fuit; cum terrâ marique regionis scientissimi peritique maritimarum rerum inter se concurrerent; Fredericus pro gloriâ, magno apud principes incitamento; Ligur pro salute, quæ vel ignavos excitat; decertarent: hic assuetior cautibus & ad concursandum inter saxa rupésque, ille statariâ pugnâ validior, ducisque ipsius præsentîâ promptior, sub cujus oculis suam probari operam studebat. Prælii tamen eventus multorum sanguine Genuensibus stetit, cum primi hostium ordines transfixi telis concidissent; in angusto enim conseruerant manus, ut non missilibus tantum, sed gladiis ac propè collato pede peterentur. Ligures autem asperi & montani longè peritissimi navalis pugnae, cum propiùs erat necessariò dimicandum, prævalebant.

Hâc victoriâ partâ, Maurus, qui, ut diximus, Gallorum potentiam formidabat, occasionem nactus avertendi communis periculi, si per Alonsum ac Petrum Medicem licuisset, Florentiam literas misit, quæ Petro remotis arbitris recitarentur: se nullâ insolentiâ elatum, quòd ad Rapallum Alfonsi Florentinorumque copias fudisset; Fredericúmque cum classe recipere se in
altum

altum compulisset. Verùm id sibi potiùs fuisse docu-
 mento, ne quid temere fortunæ crederet: monere tem-
 pus conciliandæ pacis amicitiaque id maximè esse op-
 portunum, dum quisque maximè diffideret suis fortu-
 nis; satis supérque esse proximo prælio fortunam peri-
 clitatam: florentes res Medicæ familiæ Florentinique
 populi fortunæ ludibriis non committendas: progres-
 sum præcipitem, regressum inconstantem esse; certam,
 etsi non speciosam, pacem, quàm incertam spem belli
 præferendam. Quod ad se attineret, in manu suâ esse
 Gallos finibus suis vel emittere vel continere: cùm
 Alpes transcenderint, nequaquam sibi cæterisve Italiæ
 populis, si postea velint, fore obsistendi potestatem;
 altissima quæque flumina parva primo aggeris strue con-
 tineri alveo; quâ delapsâ quantavis postea molem
 objectam facilè exuperare: sese injuriis insidiisque la-
 cessitum Gallos barbaram gentem comunemque Italiæ
 hostem ad arma sollicitasse, ut ab Alfonsi vi quàm max-
 imè tutus redderetur: quâ si opprimendus foret, insta-
 rétque fortunæ suæ extremum fatum; hoc sibi solatii
 esse, quòd priùs bello Alfonsus peteretur. Petri igitur
 fore partes futuræ inundationi occurrere, pacemque in-
 terponere, cujus conciliandæ potestatem facturum.
 Quòd si per illum controversiæ componantur, quietem
 Italiæ, pacem provinciarum, salutem imperii uni om-
 nes acceptam relatu-ros. Hæc Maurus: profectò in eâ
 re meritis sapientis consilii simul & moderati animi
 laudem. At Petrus nihil pro sano facturum (obstabant
 enim perdita suorum consilia) paucis respondit. Pa-
 cem

cem concordiamque ad majorum suorum imitationem in animo semper habuisse; quam sciret populo Florentino usui ac decori esse. Alfonsus ut idem sentiat, se pro viribus daturum operam, neque commissurum quo minus controversiæ componantur. Verum ea res fide parum integrâ agitata est. Nam Petrus, cujus præceptis libidine animus paternæ fortunæ magnitudinem non capiebat, usque adeo spreta Mauri consilia habuit, ut, quo ordine ea ipse accepisset, ad Alfonsum detulerit, monitis ejus obsecuturus; quippe cui natura ipsa, quâ gignimur, parum moderati indiderit; quo factum est, ut, dum Alfonsus Petrusque impotens animi cæteri que præpediti avaritiâ novis rebus student, Maurum eluderent, legatumque ejus dolo aggrederentur.

Est in ædibus magnificentissimis, quas Cosmus Petri proavus ædificavit, cubiculum insigne: cui Laurentius inter cætera exornandi gratiâ excogitata posticum devii maximè atque occultissimi exitûs addiderat, ut per eum in hortulum adjacentem ædibus secederet, celaretque, siquando usus fieret, abeuntes introeuntesque; ut sunt callida nimis principum ingenia. Hinc Petrus opportunitatem nactus aperiendi Carolo, quæ à Mauro accepisset, datâ operâ per simulationem valetudinis, ut ejus legatus ad se visendi gratiâ veniret, ambo in cubiculum secedunt; tum ex composito legatus invitatus, ut juxta Petrum assisteret, ipse doli nescius assedit sellâ haud temere ad posticum constitutâ; ibique literæ, quas suprâ diximus, recitatæ sunt, multaque hinc inde verba in eandem sententiam habita, cum interim

Caroli

Caroli legatus (nam & is tum Florentiæ aderat, cum Petroque communicârat) extra posticum ita substitit, ut per ostii foramina limis aspiceret, perciperétque ea, quæ intus agerentur. Hæc per legatum Carolo nuntiata parum apud illum proximósque ejus valere, astum Italicum Gallicâ avaritiâ exuperante. Nam qui magnis præmiis corrupti majoribúsq;e promissis onerati à Mauro fuerant, apud regem cæcâ belli cupidine affectum cuncta pervertere, cum aliis alia moliri, neque pati expeditionem per moram senescere. Quod eò facilius fuit, quòd apud Gallos opulentiâ ac rerum magnitudine insolentes pleraque temere atque inconsultè aguntur: neque largitio flagitiosa sed in benignitate existimatur; quippe quibus omnia venalia sunt.

At Alfonsus postquam comperit, male re gestâ ad Rapallum, irritoque in Maurum dolo, neque vi neque astu opprimere posse hominem, mœstus ac malè se habens è conspectu abiit, ita ut mente concidisse videretur. Deinde ubi se collegit, irâ simul & ægritudine stimulante animum, alia opprimendi consilia struit. Erat gravissimum apud Insubres sociósque Mauri imperium; primò quòd, Joanne Galeactio posthabito, ipse res fortunásque regias sibi adsciverat, regni tantum nomine excepto; unde tanquam ab alto fastigio depressi principis commiseratio oriebatur. Deinde quòd per speciem tuendi imperii auri magnam vim extorserat; re ipsâ ut indies magis magisque pollens poténsque thesauri præsidio redderetur: quod illi magnam invidiam conflaverat. Nam Galeactii res ira à fortunâ deformatæ erant,

erant, ut tamen à naturâ optimè inchoatæ viderentur: primorésque legitimum quàm adscitum imperium malebant; eoque se potentiores fore arbitrabantur, quò res principis ætate adolescentis imbecillior esset. Plebs verò multis magnisque oneribus oppressa, quod acerbè iniquo tributo imperatum fuerat, invidiâ æstuabat: neque deesse quicquam ad defectionem præter authorem videbatur. Hinc Alfonsus opprimendi Mauri occasionem nactus hujuscemodi consilium cepit, vi atque dolo machinatum.

Erat Alfonsi filius Ferdinandus adultæ jam ætatis, militiæ appetens ac summâ spe & animi & ingenii præditus, penès quem demum recuperati de hoste regni laus & gloria stetit. Is igitur cum expeditâ manu in Flaminiam missus, ut quàm maximis itineribus contenderet in Parmensem agrum, indèque cum adulterinis insignibus imperii nomen præferentibus, quæ Florentiæ occultè exornata fuerant, Insubrium animos ad defectionem sollicitaret, Johannique Galeactio imperium restitueret: cui, quòd materno genere natus Ferdinandus esset, fidus, acceptusque principi, popularibus vehementer carus fore videbatur. Verùm id Mauri solertia, quâ plurimùm valuit, antevertit: qui totiens frustratus spe componendæ cum Alfonso controversiæ tandem ad bellum animum intendit; cuncta apud Gallos molitus, gratiâ, autoritate, auro, quæ ad salutem suam hostisque perniciem pertinerent. Horum autem id primum fuit, ut Ubignis præfectus regius cum expeditis copiis in Flaminiam contenderet; classis, quantam rarò nostrâ

strâ memoriâ mare substinuit, Genuæ, Niceæ, Massiliæ, compararetur; Carolus Lugdunî opulentissimo Galliæ oppido subsisteret, eo consilio, ut ibi de summa rerum agitare, præsidia undique accersere, militem scribere commodius posset. Contrâ Alfonso Gallico motu percussus, Ubigni venienti in Flaminiam pari manu & copiâ occurrere maturat; ratus ad dignitatem simul & salutem suam pertinere, si inconstantia sociorum nutantium ad novæ fortunæ cupiditatem procul à domo in alienis quàm suis finibus bellum gereretur. Ferdinandus igitur instructo exercitu ad Ubignis famam iter properans per Picentes, Marsos, Pelignosque, haud procul ab Cæsena Flaminiae oppido castris castra posuit. Eò namque veluti umbilicum Italiae omnis belli moles inclinatura videbatur. Duo præterea insignes imperatores concurrerant de gloria certaturi: Ubignis genere Britannus, cujus prima stipendia apud regem Aloyysium, clara apud Carolum fortia facta ad virtutem accendebant: Ferdinandus regiâ indole eâque rerum expectatione, quibus postea Italiam implevit sui nominis: par itidem ferè robur: par militum audacia. Nam etsi ille superior prætorianorum delectu, hic peditatu melior: illi primæ partes injectæ ad Italiam invadendam magnos augebant spiritus; huic addiderat, quod regnum Neapolitanum unâ cum Italiae salute in suâ virtute positum intelligebat. Hic insignis animorum ardor mentes omnium in se convertit, prælium atrox prope diem expectantium: quo uter superior evasisset, vicisse & bello apparebat. Verùm discrimen

men impar magnitudine rerum externarum penes Al-
fonsum stabat: quapropter Ferdinando imperaverat,
ut à proelio abstineret; neque fortunam totius regni peri-
clitaretur. Maurus autem, ad quem summa negotii
respiciebat, cuiusque auspiciis bellum ab Ubigni gereba-
tur, hærebat adhuc animo, ne præceps se Gallis com-
mitteret, calamitosamque Italiæ pestem importaret.

Ita insignium copiarum duces intenti in omnes occa-
siones bene gerendæ rei operiri, unde fortuna casum
maturi facinoris daret; neque pati remissum quicquam
curæ aut laboris; frequentissimi in armis fremere, mo-
dò è castris se proripere, modò retrahere, dies noctes-
que minimè quietas permittere. Interim ex occasione
aut opportunitate dum Gallus laceffit procurfatione ho-
stem, patientiam ejus obsessionem appellando, levia è
ferentariis commissa certamina: quibus ille superior
excessit, haud sane demissa Ferdinandi spectatâ virtute:
cui, quod difficillimum est, moliri necesse fuit, impe-
tum Gallorum excipere, ac patri obtemperare. Cæ-
terum videri Ferdinandum proelio abstinuisse contra o-
pinionem militum, famamque omnium permultum at-
tulisse rebus suis detrimentum compertum est: bella e-
nim constant authoritate; & Gallorum fortiter excipe-
re primam audaciam ardoremque animi magna pars
victoriæ est.

Dum hæc in Italiâ geruntur, Carolus comparatis,
quæ ad bellum opus erant, maturat Lugduno profi-
cisci; ac paludatus nuncupatis votis oppido egreditur,
ingentibusque equitum peditumque copiis, omnibus re-
bus

bus ornatus atque instructus, in Cisalpinam Galliam contendit. Ad hoc undique ex Galliâ latrones deperditique homines, quorum permagnum numerum prædæ studium illexerat, agmen sequebantur. Verùm properanti iter facere nunciatum est mussitantem inter se militem gregarium tumultuari, agmini primò rumorem, deinde formidinem irrepisse, Gallos Italicis artibus proditum iri: Maurum esse, per quem rex in flore ætatis atque fortunæ totiùsque Galliæ robur periclitaretur. Hæc initio pervagata auribus animisque, ut in militari licentiâ, minus perturbare regem: sed postquam rumoris authores certi accessere, neque obscuri generis homines; fremeretque agmen subinde ingruentium, non modò gregatim, sed jam in principis ac prætorio obstinateque iter supprimeret; subiit nonnullos ex proximis regis recordatio ejusce doli, qui Florentiæ machinatus fuerat: quo apertè intelligebatur, Maurum, ut primum per Alfonsi controversias licuisset, posthabitis Gallis, rebus suis consulturum: gravis vehemensque opinio animos barbaræ gentis pervaserat. Accedebat ad hoc ratio solvendæ pecuniæ, quam Maurus ad constitutam diem minimè præstitisset, unde alieno in regem illum esse animo suspicabantur; edebantque multa in vulgus, jam satis scire ex Alovysii patris Caroli auctoritate Gallorum amicitiam Italis maximè suspectam esse: quamobrem ille Italiam nunquam respexerit. Unum integrumque formidine Gallorum Italis cunctis esse animum: periculosum omnem Galliam unius fidei committere; quippe qui in tanto anfractu rerum po-

pulis, oppidis, fluviis, saltibus longè lateque circumjectis, proditis vel posthabitis Gallis, salutis aut fortunæ suæ sit consulturus. Fuere, qui ita existimarent, hæc atque alia hujuscemodi prodita in vulgus militum ab iis, qui auro corrupti rebus Alfonsi favebant: nam & ipse apud Gallos largitione plurimâ usus fuisse dicebatur. Utcunque certè tanta rerum perturbatio invasit animos, ut jam haud procul abesset, quin expeditione omisâ Lugdunum reverterentur. Verùm in mobili ingenio, ne dicam levi, dum mora adfit, facillima fit commutatio; incertus enim animus, atque ad omnem auram expositus, perlevi momento huc vel illuc commovetur.

Erat in primis apud regem Julianus Ruvera cardinalis, qui postea pontifex maximus factus est, vir vasti animi, neque alia magis quam ardua contemnere ausus. Is initio Pontificatûs Alexandri, quem ipse ad tanti muneris fastigium evexerat, illi infestus, quòd statum dignitatis apud immemorem beneficii non obtinebat, ingenium hominis pertimescens, ostia Tiberina satè firmo præsidio munita secesserat; deinde gliscente jam formidine Avenionem profugerat: ubi & naturâ ipsâ loci, cujus præfectus fuerat, & Gallorum viribus quàm maximè tutus redderetur. Illic plures menses commoratus, postquam cognovit per intestinas seditiones Carolum Italiam respicere, intendissèque ad bellum animum, regi se conjunxerat; sperans per illum injurias, quas ab Alexandro acceperat, ultum iri; simul confisus, si regis opes in Italiâ valuissent, pontificem se fore. Is igitur anxium fluctuantemque regem primò mollivit

mollivit se asserens periculi socium ducemque itineris; mox quietum ejus à perturbatione animum oratione accendit, docetque intempestivum esse hujusmodi vocibus impleri aures militum, quorum mentes bonâ spe imbuere vel in primis imperatorem deceat: Maurum, cujus sensus omnis cognitos haberet, paratum, quæ postularentur, facere; pecunias præstare, exercitum oppidis recipere; commeatum, cætera hujusmodi suppeditare, quibus à bonis fidelibusque sociis bella juvari solent: qui circumventus Alfonsi insidiis eò inimicitiarum progressus sit, ut fidei atque concordie locus non relinquatur. Si aliter fecerit, in quo fieri periculum haud grave esse, cum nulla exoriri mora possit, Maurusque prope diem obvius futurus sit; non recusare, quin à se tanquam obside obstrictæ fidei expeterent poenas. Multa præterea ejusdem generis addit ad sanandas eorum mentes, revocandosque in expeditionem animos. Venietis fore gratissimum regis in Italiam adventum: quippe qui alienâ calamitate magis quam suâ virtute tuerentur senescentem imperii majestatem; quod præcipue in causâ fuisse aiebat, ut, cum rex cupidissime eorum societatem appetisset, illi recusarent neutram in partem inclinantes. Florentiæ nobilissimos civitatis à Petro Medice dissidere, faveréque Gallicis partibus, jam indè à majoribus suis institutos Gallorum colere amicitiam: per omne Latium atque in sinu urbis Romæ Columnenses infestissimam Alfonso factionem, propterea quòd Urbinos extulerit, in armis esse, Caroli imperium auspiciûmque secuturos: Neapoli circumque ea loca ac per omnem

regni

regni ditionem cunctos respicere Carolum veluti de cœlo demissum; ut illius ope ab Alfonsi sævitia tuti forent, veteresque injurias ulciscerentur. Magnum atque latum imperium non magis Gallicâ virtute, quâ vel Romanos ipsos olim superavissent, quàm alienâ discordiâ segnitieque posse comparari. Præterea quod supra mortale fastigium est, Deos immortales adesse rebus Gallicis: siquidem eam mentem dederint Italis omnibus, quâ exoptarent per Christianissimum regem, ut olim à Carolo magno factum est, Christianam remp. in libertatem vindicari, eripique ex impiis Alexandri manibus; quippe cui pontificia potestas summæ curæ esse debuit, ipse portenti similis potissimum ejus extinctor sit; habeâtque cuncta divina atque humana promiscua. Hæc atque alia hujuscemodi in illustri posita limine gloriæ vel dedecoris, cum tantus apparatus adfit, quantum non iterum nostrâ tempestate Gallia vidit, expendere, regium esse præcipuèque ejus regis, qui & genus & nomen ab eo duxerit, cui magni cognomen ex virtute inditum: [occasionem & præfinitum tempus rerum agendarum, eo usque divinitatis particeps veteres esse voluisse; ut vel ipsum Optimi Maximi numen esse contenderint.] Reges autem, ut hominum fama est, Diis progenitos genus heroum inter Deos mortalesque fuisse constitutum. Caroli igitur esse partes non militum fortunâ ubique aspirante, utrum velit se clarum Italicâ victoriâ ascendere supra mortalitatem, an fluxa humanaque respicere.

Hæc

Hæc ubi Julianus differuit, mirum in modum conversæ sunt omnium mentes, summâque alacritas ex maximâ tristitiâ innata est. Rex verò, ut sunt Gallorum subita ac repentina consilia, Pergamus (inquit) quò nos gloria belli, tot populorum discordia, atque amicorum præsidia vocant. Deos ipsos duces sequimur, quandoquidem à parvulo eam mihi dederint mentem, ut Italiam destinatam animo invaderem, cùm primùm per ætatem liceret. Ad hanc vocem cùm clamor ingenti alacritate strepitûque sublatus esset, in Italiam, in Italiam omnes citatis equis, ululatu vario, cantu buccinatûque moris sui quatientes scuta, vibrantesque gladios, pergere iter contendunt. At ubi Gallum turbinem belli adventare, jamque Alpes transcendere fama percrebuit, Italia omnis concussa; spes metûsque ingens principum animos occupavere. Nam quicumque aliarum partium erat, novitate rerum percussus trepidare, suis rebus diffidere, cuncta pertimescere: quippe quibus insolentia externi belli, labes & macula hujusce ævi, simul & Gallorum nomen, jampridem apud omnes nationes nobilitatum, magnum timorem incusserant: reliqui verò, qui Gallorum studia sequebantur, spe tanti præsidii erecti exardere animis, consilia per literas aut clandestina colloquia cum popularibus communicare; regi insistere, ne cunctaretur antevenire hostium consilia; ipsi parati intentique cuncta moliri, quæ bello usui forent. Ita à diversis diversa studia consiliâque tunc in Italiâ agitabantur, ac pro suo quisque metu aut spe fallacibus authoribus periculum vel fortunas suas metiri: neque
desu-

defuere, qui temere creditis portentis prodigiisque tanti belli molem in religionem verterent: ut perstringit interim timor quasi per caliginem aciem animi, stimulatque simul libido immortalitatis.

In Italiam igitur æstuantem inter fortunæ ludibria, laborantemque intestinis fluctibus, Carolus descendit: qui superato saltu in eo loco, quem Gebennam veteres dixere Itali, per opportunum callem, unde flumen Drientia initium capit, per Taurinos, ubi primum Hannibalem illum cum omnibus copiis constitisse tradunt, in Hastam Pompeiam pervenit. Id oppidum Gallorum est venientibus à Galliâ ultra Alpes Julias extremum, ubi primum sub ipsis radicibus montium paulatim se campi demissi in latam planitiem diffunduntur. Eò Maurus apparatu magnificentissimo obvius regi fuit, quod apud Italos honori ducitur; exceptusque perbenigne à rege est, simulque à proximis genere ac fortunâ insignibus. Postridie ejus diei cum omnem bellirationem constituissent, convenissentque de præstandis pecuniis, rex numero copiarum inito, stipendio dato abunde militi, atque omnibus rebus ex sententiâ comparatis, Ticinum versum contendit. Quò cum venisset, in regiis ædibus, quæ arcis tenebant locum, regio apparatu susceptus. Egrotabat tum quidem in eadem regiâ Joannes Galeactius, quem præter nomen cætera imperio abesse ostendimus. Hunc jam indies morbo ingravescentem Maurus visitari à rege passus est ad avertendam, ut aliqui existimabant, affectati imperii suspicionem. Sed eas res longè aliter evenisse compertum est:

est: & ex regiis medicis Theodorum regi assistere solitum, cum ipse Galeactium inviseret ægrotantem, observaretque oculis, veneficii mala suspicio cepit, quem ipse postea audiivi deplorantem principis acerbum exitum: cujus ægroti corpus inspexisset tabidum livoréque aspersum veneni indicia præ se ferentis. Hic, ut in tantâ re, varia fama est, aliis aliter pro ingenio aut studio sentientibus. Sunt, qui ita credant, Vicecomitum domesticum scelus sensim irrepisse Mauri animo, quandoquidem Joannes Galeactius eâ familiâ ortus Bernabonem patrum dolo captum veneno necaverit: certè Maurus ad fratrum eorumque filios obscurandam sobolem prædicare solitus fuerat, legitimum sibi obvenisse principatum, propterea quòd ex eo tempore, quo pater ejus Mediolano potitus est, ipse ætatis prærogativâ reliquos fratres anteiret: quòd jure regum hujus memoriæ usurpatum constat, ut ex liberis ætate maximus cæteros omnes imperio antecellat. Gloriabatur enim apud suos, quòd & Commodum Cæsarem in ore frequenter habuisse ferunt, solem vidisse se hominem simul & principem. Plerique hæc atque alia præterea ficta excogitataque fuisse existimabant ab his, qui gravi servitute oppressi invidiâ exagitabantur. Quinimo Maurum placido animo mitique ingenio hominem cæteram vitam huic obstare sceleri; nullâ necessitate adductum impelli potuisse ad facinus tam atrox gratuito perpetrandum, cum ad ipsum summa imperii referretur. Apud nos permultum valet natura mortalium avida imperii; studium vehemens in procreandis alendis-

F

que

que regio cultu liberis; ac, quod multo maximum est, injuriæ opportunitas: quippe præfidente regio exercitu apparatusque ad bellum extructo Joannes Galeactius extinctus est. Relinquendum tamen in medio, quod in utramque partem versatis rationibus gravius à peritioribus perpendebatur.

Sed ut redeam, unde me suspicio tanti facinoris avertit; regem in procinctu belli stantem anceps cura habuit, quâ in fines hostium duceret agmen. Pergenti enim rectâ in Flaminiam, ubi cum magnâ manu Ubignim præfidere suprâ diximus, Ferdinandus cum valido exercitu obstabat; qui etsi impar Gallicis copiis unâ conjunctis naturâ ipsâ loci superior videbatur; propterea quòd Flaminiae totius reguli cum Alfonso sentiebant, sic animo parati intentique, ut omnes mallent perferre acerbitates, quàm non arcere Gallos per fines suos transeuntes: Gallorum siquidem potentia formidolosa erat. Rursus Carolus si dextrâ iter flecteret Etruriam versùs, superandus fuerat Apenninus saltus, descendendumque in Lunensem agrum difficultate loci asperum, inter mare ac montes omniumque rerum inopiâ laborantem; cujus pleraque litora coacta in arctas fauces, stagnis impeditas, munitaque oppidis, ac firmata præfidiis Florentini obtinebant. Hæc cum ita essent, ut undique discrimen instaret, vicit in consilio Mauri sententia, quâ per Etruriam primùm Florentinos bello premendos esse censeret. Id enim statutum ac deliberatum animo habebat: jam inde Pisis inhians, quâ urbe ut potiretur, externa simul atque intestina bella excitavit,

citavit, unde illi postea exitium ortum. Pontremulum igitur magnis itineribus, ut præriperet hostium præsidia, Carolus citatum agmen rapit. Id oppidum forum rerum venalium Mauri erat, in extremis finibus positum, Apenniniquæ dorso circumventum, quod Macra amnis interfluit; Tuscosque à Liguribus dividit. At ubi primum Florentiæ per certos nuncios fama stetit de adventu regis, quem rumor antea vulgaverat, magna (id quod necesse erat accidere in civitate discrimine belli sollicitâ) perturbatio facta, immutataque urbis facies: variè hominum animi pro cujusque ingenio affecti. Pars dolere, quòd tanto regi, cujus majores de rep. optimè meriti essent, fœdus & amicitiam petenti denegassent, tutumque iter per urbes agròsque suos prohibuissent: pars incusare atque increpare eos cives, qui Gallos bellicosam gentem armis quàm pace cognosci maluissent. Alii penitus imperiti belli artibus, munitamque Italiam Alpibus naturæ præsidio, ac sicuti vallo & muro contra ascensum transitumque externarum gentium existimantes, inopinatâ re perculsi consternatique concilia conspectumque hominum fugere, concurrere, trepidare, misereri occasum patriæ; neque sibi, neque reip. consulere. Senatus inops humani auxilii ad Deos populum ac vota vertere. Cæterum quibus invisa Petri Medicis paucorumque potentium factio, quibusque opes nullæ, mala abunde omnia, eversaque rep. opus erat, hi fastidire vetera, nova exoptare, armis semet fortunamque publicam honestis nominibus ad libertatem erigere, Gallis favere, modò per eos po-

tentiores fierent. Plerisque tamen antiquiora omnia, quàm decus ac patriæ caritas, fuere. Ea enim res Florentina est, ut admixtâ plebi nobilitate facillimè infecta partibus seditionibûsque de amplitudine contendat, nitaturque ad altiorem gradum dignitatis, [quibus distractâ rep. & parum tutâ ab intestinâ vi per se ipsa libera civitas, quæ nullâ concordîâ constat, & hosti externo quàm maximè obnoxia;] unde sæpe à suis sæva imperia; ab externis incursiones, rapinas, cæteraque hostilia sæpissimè perpeffa est: quippe quæ inter humilitatem dignitatẽque versata, nec reip. pondus sustinere, neque servitutis jugum pati potest.

At Petrus ex altissimo dignitatis gradu in tanta mala præcipitatus, quò se verteret, diversus rapiebatur; ac modò regi ut sese dederet, modò in castra ad Ferdinandum profugeret; interim redditâ rep. conciliatîsque civium animis in urbe vel extrema omnia experiretur, animo versabat; æstuabatque dubitatione, ut, qui astiterant, facilè perspicerent ex oculis & vultu suspenso ejus animo metum cupiditatẽque certare. Verùm cùm res eò deducta jam foret, ut moram pati non posset, ipsẽque à popularibus propriæ salutis consulentibus destitueretur, civitati diffidens, quæ ad fortunæ motum concussa facillimè labitur, consilium capit sibi suæque reip. calamitosum, unde postea clades plurima secuta est. Itaque susceptâ sibi à civitate legatione primò Ser gianum (id oppidum Florentinorum erat in faucibus Etruriæ positum) proficiscitur; deinde ad regem pergit: quem cùm in itinere convenisset, seque ad pedes sup-

pliciter

pliciter coniecisset, expurgandi sui causâ plurimum ad-
 nixus est in hanc ferme sententiam. Se fide, quâ ni-
 hil apud superos hominésque sanctius, obstrictum iter
 per fines Florentinorum regi denegâsse; simul & neces-
 sitate coactum, ne Ferdinandus civitatis perfidiâ exagi-
 tatus agrum Florentinorum invaderet; idque recideret
 in authores fœderis. Tum verò [quod sibi per regi-
 um præsidium commodo reip. posset Gallorum sequi
 partes,] se fortunâsque suas ac demum civitatem regi
 permittere, præstôque esse & obsides dare & imperata
 facere, neque reculare eam conditionem, quam tanti
 regis clementia imposuisset. Regi minimè gratus con-
 spectus Petri fuit, propterea quòd expeditionem in Ita-
 liam remoratus esset: simulque Maurus, quique ex no-
 stris in castris aderant, regias secuti partes magnam il-
 li invidiam conflaverant, privatum avertentes odium
 in gratiam publicam. Oratio verò, quia permagnas
 opportunitates afferebat, secundis auribus audita est. I-
 taque rex pro tempore benignè respondit: cujus ora-
 tionis summa hæc fuit; ut Gallicis præsidiis receptis au-
 ri magnum pondus Florentini penderent. Hæc ubi
 Petrus accepit, Florentiam properè cum literis mittit,
 qui ea summo magistratui significarent. Ipse verò per-
 agendi negotii causâ simulans ad urbem reditum, re
 ipsâ ut civitatem sollicitam à seditionibus in obsequio
 contineret, quàm ocissimè Florentiam revertit; regi
 traditis arcibus Pisarum, Fani, Feroniæ, ac Sergiani,
 quæ Florentinæ ditionis essent. At Florentiæ literis Pe-
 tri recitatis, civitas jam antea rumoribus exagitata mi-
 rum

rum in modum commota est, existimans Petrum sibi ipsi consulentem remp. posthabuisse. Qua propter cupientissimo senatu legantur ad regem nobilissimi civitatis, amplisque honoribus usi, quibus id præcipuè mandatum est; caverent nequid resp. detrimenti caperet, cætera regi gratificarentur.

Hæc atque alia hujuscemodi raptim ac turbatè agitantibus inter se civibus, stimulante fortunâ, Petrus supervenit; cùm jam per totam urbem concilia conventusque fierent, vulgareturque ab illo civitatem proditum iri, denudatisque præsidio oppidis ad urbem actum Urfinum militem, quem antea conduxerat, ut affinium armis [fluctus] (materno enim genere ex Urfinâ familiâ natus fuerat) civitatem opprimeret, regiæque prædæ permetteret. Quamobrem ejus reditus patribus plebique juxtâ invisus promiscuè ad libertatem conclamantibus. Quo factum est, ut, dum ille fortunis suis in extremo sitis, civitas libertatis simul atque ulciscendi studio accensa salutis suæ, opem ferre conarentur, res haud procul ab armis esset; cùm interim per populares factionis in curiam accitus ipse vadens stipatus satellitibus, ab inimicis vi, ferro, minis januâ prohibitus domum se proripuit: ibique inops consilii cùm modò vim, modò gratiam frustrà per fratres tentasset; demum omnes ex urbe Bononiam profugiant, nullam partem diei noctisque intermisso itinere. Quod ubi Ferdinandus, qui ad Cæsenam castra habebat, cognovit, Florentinorum ope destitutus, utpote qui post Medices exactos Carolum recepissent, Romam cum omnibus

nibus copiis contendit; ut ibi communicato cum Alexandro consilio ac viribus sese atque urbem tueretur. Callebat enim jam tum vir ad militaria facinora natus bellum famâ constare, Gallumque si minùs ipse ab urbe Româ prohibuisset, nullo negotio regnum invasurum. At Petrus Bononiæ paucos dies commoratus, dum ex fugâ atque animi sollicitudine sublevatur, reliâis fratribus Venetias profectus est.

Cæterùm Florentiæ vitio novæ libertatis cuncta permiscuntur: nunquam ferè post urbem conditam tantus motus animorum fuit. Medicæ factionis principes, alii aliter, fugâ, precibus, auro salutem suam redimere: reliquorum pars victis insultare, Petrique domum diripere; pars plebe sollicitatâ bonum publicum simulantes direptionem moliri; plerique iræ atque injuriæ, pauci principatûs libidini, nemo ferè saluti patriæ obtemperare. Sed ubi primùm Medices ejecti sunt, senatus receptâ rep. Petrum hostem judicat, fratribus exilium indicit, bona publicat; his, qui Petrum occiderent, præmia constituit: exules omnes damnatôsque judiciis in urbem recipit. Ita sui suæque reip. obliti, ac nihil minus in tanto discrimine rerum quàm direptionem atque patriæ excidium timentes, gaudium & lætitiâ agitabant. Verùm enimvero nequaquam indè tantum gaudii fuit, quanta clades Pisis accepta, fundo pulcherrimo atque firmamento vectigalium Florentini populi: quæ ut primùm Carolum receperunt, defecere, vendicaverêque se in libertatem publicè privatimque fœdo admissio facinore in remp. civêsque nostros, ne quis
expers

expers sceleris redire ad sanitatem posset. Hoc eodem ipso die eodémque temporis vestigio, quo Medices exacti sunt, accidisse compertum est: unde Marsilius Ficinus Platonicae disciplinæ sectator, & qui in Platone ipso Plotinóque interpretandis clarus est habitus, affirmare non dubitavit; Florentinorum de Pisanis imperium eò gravius decidisse, quò unà cum fortunâ Medicæ familiæ corruisset. Hòc quidem certè Mauri astu operâque suorum assistentium regi Pisanos ad defectionem fuisse sollicitatos: qui cùm jam antea Pisas animo destinâisset, occasionem nactus per Carolum proximósque perficiendi negotii, Pisanos infensos jampridem Florentino nomini ad arma concitavit; eoque deinde libidinis processit, ut in maximo belli ardore, quo penè cuncta Italia conflavit, summóque discrimine suarum rerum nunquam remiserit animum ab his artibus, quibus urbis Pisarum potiretur, pravo consilio parem adeptus eventum.

Dum Pisis Carolus commoratur, legati, quos diximus primò ad eum missos, quique post exactos Medices supervenere, primi ordinis optimates unà regem adeunt supplicatum, ne veteris amicitiae oblivisci velit. Florentinos paratos esse in eodem obsequio permanere, quo majores sui perpetuò stetissent. Nihil populo Florentino antiquius, quàm Carolum ad id fastigium ascendisse, quò Dii hominésque Carolum illum Magnum evexissent: ut ipse magnitudine tanti imperii, veluti regnante illo contigerat, non modò incolumis, verùm etiam amplissimus atque ornatissimus esset. Itaque rebus omnibus, quæ ad commodum aut amplitudinem
regiam

regiam pertinerent, præstò adfuturum. Quòd initio foedus repudiâisset, non publico factum consilio: sed per Petrum Medicem stetisse, qui veteri factione fultus privatim plus valeret quàm ipsi magistratus. Idcirco cùm primùm licuit per adventum regis, exegisse, depulsúmque à cervicibus hostem judicasse, quò libera à gravi servitute civitas integre decernere ac sequi regis auspicia posset: quâ in re, vel Diis patriis, quorum in tutelâ esset, interpositis, populum Florentinum non defuturum. Ad ea Carolus satis placidè verba facit, deprompta (ut postea cognitum est) ex sententiâ proximorum; quibus prædæ studium potius, quàm decus regis erat. Verùm cùm ejus vultus tacitâque corporis figura in dissimulationem parum composita cum oratione non consentiret, neque dicta sibi constare viderentur, (Galli enim sua consilia haud faciliè dissimulant) legatos minimè latuit astu Gallico moram trahi, direptionemque urbi imminere; cùm præsertim jam antea exisset in vulgus ab eo tempore, quo primùm Florentini abnuerant foedus, regem in eos foedo incendio fore animadversurum. Quod nisi divinitus, ut plerique existimavere, consilium libidini Gallorum defuisset: (minimè in re tam trepidâ ac recenti libertati prudentiâ occurri poterat) profectò urbs pulcherrima atque ornatissima totius orbis à stirpe interisset.

Igitur rex cum magnâ parte exercitûs Florentiam contendens Signiam prope confedit. Id castelli nomen est septem millia ab urbe passuum in colle positum, opportunissimúmque omnium ad devastandam

ferro atque igni circumjectam regionem Florentinóſque opprimendos. Quippe ſitum in colle parum edito, cujus radices Arnus fluvius præterfluit, veluti agger oppugnandæ urbis permagnas habet opportunitates; propterea quòd ab eâ parte, quâ Florentiam ſpectat, lata planities, ſolo fertilis, frequénſque cultoribus affatim commeatum ſuppedit, præbétque mœnia uſque incurſionibus aditum, paucis tantùm hiſque vadofis amnibus interfluentibus. Ex alterâ parte pons lapideus fluminis ripas committit, itérque liberum in oppoſitam præſtat regionem: rurfúſque ſiquando uſus fuerit, ponte abrupto, tutus ab eo latere collis redditur, nullâ prohibitâ aquatione. Hìc mihi extra legem hìſtoriæ deplorare ſtatum civitatis liceat, cùm jam propè adeſſet, ut miſerrimi omnium, quos hæc ætas tulerit, videremus ab hoſte barbaro urbem inflammari; remp. deleri; libertatem opprimi, quam noſtri majores virtute, induſtriâ, opibus, plurimo ſudore & ſanguine defendiſſent; cives in ſervitutem diſtrahi à complexu ſuorum; diſturbari tecta; diripi fortunas; fana atque templa dirui, occiſionem fieri; rapi ad ſtuprum virgines; ingenuos, matres familias, penates, aras, focos, ſepulchra majorum corrumpi; poſtremò igni, cruore, luctu ubique paſſim omnia compleri.

Hæc cùm ita animis obverſarentur, ut jam ferè in ore atque oculis eſſent, de capite ac fortunis vel cujuſque optimi ageretur; placuit, ut legatio ad regem mitteretur, honoris ſpeciem præferens; re ipſâ ad eliciendum tacitum hoſtis animum, direptionémque, ſi fieri

eri posset, avertendam; sin minus id extorqueretur, Gal-
 lûsque tergiversando moram agigaret, interea sibi quis-
 que cavendum esse sciat, noscâtque dolis aut virtute
 hostem superandum. Legatur igitur tam gravi peri-
 culo Bartholomæus Bondelmontes & Bernardus Oricel-
 larius, qui confestim ad Signiam regem adeuntes in
 hunc modum locuti sunt. Est profectò, rex Carole,
 animi quædam incitatio atque libido innata mortalibus,
 ut, quæ appetant ipsi propensiusque sequantur, eadem
 studio repetendi exardescant, & gratum jucundumque
 perinde his; quibuscum egerint, fore arbitrentur.
 Hinc factum, ut, cum populus Florentinus semel atque
 iterum ad te legatos miserit principes civitatis, nos jam
 tertio mitteremur gratulatum eò magis adventui tuo,
 quò propius ad urbem accedis. Neque est, cur repe-
 tamus Caroli illius Diis simillimi, cujus nomen virtu-
 temque refers, promerita æternæque beneficiorum mo-
 numenta, cum jam ipse ex hac speculâ contemplatus
 fueris eam urbem, quam Scytharum, sive illi Gothi,
 sive Unni fuerint, devastatione prostratam ille erexit; jura
 legesque reddidit; pristino cultu dignitatēque decoravit.
 Id enim si prosequi in animo esset, fortè apud regem
 in procinctu tantarum rerum supervacuum foret, & in
 re tam præclarâ silere satius quàm parum ornatè ad ju-
 stam laudem dicere. Re-colenda igitur potius nobis il-
 lius memoria est, quem finxit ipsa natura ad virtutem
 & gloriam; juniórque Carolus, & ipse Magni cogno-
 men promeritus, tanquam sidus alterum, suspiciendus.
 Ille enim remp. restituit, præstititque, ut tutam tran-
 quillamque

quillámque fortunam traheremus. Tu, multis magní-
 que tempestatibus prolapsam, rursus ut integram libe-
 rámqque haberemus, tuo adventu effecisti immortalium
 sedem & locum consecutus. Itaque agrum, urbem,
 civitatem, libertatémque, quâ nihil præstabilius mor-
 talibus ab immortalibus datum, tibi uni accepti refe-
 rimus gratiam reddituri, quantam maximam capere a-
 nimo fortunísque possumus, si fide homini liceat asse-
 qui divina munera. Postremò hoc altiùs in animum
 inducere te vehementer cupimus, Florentinos nullam
 conditionem recusaturos, quam tu rep. incolumi im-
 posueris. Ad hæc rex, vestra oratio, inquit, pro
 more suo composita refertáque est majorum meritis
 multísque vestris beneficiis. Sed quia nihil omnino
 novi affert, feréque eadem quæ & prior legatio fuit,
 paucis respondendum est; nullâ re mortales ad supe-
 ros propiùs accedere, quàm majestate, amplitudine,
 fastigio, atque apice imperii: unde heroas Diis prognat-
 os antiquitas naturam rerum scitè admodum præscri-
 bens fabulata est. His muneribus summis, quò vos
 propensiùs nobiscum egeritis, colendo regiam majesta-
 tem, eò senatus populúsque vester Gallo acceptior, a-
 pud exteras nationes tutior honestiórque futurus. Vos
 socii fideles accepti, cultique; spes omnis tuendi regni
 Neapolitani, quod jam propè manu tenemus, in ve-
 strâ fide, officio, præfidiis sita. Vobis erat Gallia to-
 ta exposita, sive ad commodum, sive ad voluptatem
 uti eâ velitis. Cuncta bona, quæ à magnis regibus ex-
 peti debent, honores, magistratus, imperia, jura reg-
 ni

ni venalia, in vestrà manu sunt. Proinde consulite fortunis vestris, fortunæ regiæ fastigium in consilio adhibentes.

Verba regis simul atque Ubignis valentissimæ copiæ Flamiinâ post Ferdinandi discessum cum regiis ad urbem quàm primum conjungendæ, eò spectare videbantur, ut Florentinos ad deditionem compellerent: sin minùs id liceret, Gallus causam direptionis arriperet: neque erat res in conjecturâ dubiâ, sed in præsentîâ atque ante oculos posito periculo. Quapropter legati, ut in atroci negotio jam ultima pro libertate audentes, regem iterum allocuti sunt. Quæ ipse dixeris, Carole rex, quæ memineris, rectè à nobis percepta sunt. Verùm si tu salutaria tibi regnóque tuo simulque reip. nostræ, quàm dictu speciosa, audire mavis, illud exemplo veterum liberè admonuisse liceat. Romanos, cùm jam indè à primordiis terrarum orbem animo destinâssent, eum servâsse tenorem in rebus gerendis, ut qui supplices in eorum amicitiam venissent, illos humanissimè susciperent, liberaliter haberent, eorum præsidio contra hostem niterentur. Testis est Massinissa rex Numidarum; testis Massilia, Rhodus, cæteræque civitates, quibus fulti ac veluti arce imperiique propagnaculis longè ab suis sedibus muniti multa atque præclara facinora fecere. Ipsum præterea belli fulmen Alexandrum, cùm primùm asperitates omnes supervadere tentâssent, tardiùsque bello procederet, à Parmenione longè prudentissimo præfectorum omnium scimus edoctum fuisse, ne frequentius prælio contē-

dens fortunæ numen lubricum periclitaretur: quando-
quidem non bello magis quàm conditione sit maxi-
mum imperium comparandum. Quibus artibus usus
rex imperium, quo nullum majus sæcula illa videre, tam
brevi adeptus est, ut, quæ de Cæsare dictatore cele-
brantur, ea Alexandro adscribi possint, eodem tempo-
ris vestigio, quo veniens vidisset, vicisse. Contrà Ca-
rolus ille Belgarum princeps, ut vel recenti ac de tuis
finitimis sumpto utamur exemplo, nōne ab Helvetiis,
genere hominum agresti, fusus atque interemptus est,
nusquam cadavere ejus invento; propterea quòd nimia
sævitiâ duritiæque sese efferens ferro atque flammâ cunc-
ta invaderet, omnesque conditiones aspernaretur? Hæc
si te satis movent, ut de Caroli Magni imperio bonis
propagato artibus nunc taceamus, cujus gloria proximi
ad Deorum immortalium numen accessit, benignè
recipere Florentinos debes: officium debitum generi
& nomini: liberaliter cum illis agere, cunctisque juva-
re commodis; ut cæteri quoque populi nationesve hu-
jusmodi exemplo adductæ regem te omnium maxi-
mum juxtà ac Deos immortales colant, summoque stu-
dio ac pietate prosequantur. Permultum enim valet a-
pud mortales exemplum; atque ex alienâ fortunâ face-
re sibi documentum usus ipse docuit magister egregius.
Proinde sic habeto, omnium undique oculos in te esse
conjectos, te unum intueri, circumspectare, suspicere;
ut quicquid egeris, agendum sit veluti in theatro specta-
culoque orbis terrarum. Florentinum nomen haud
obscurum est: urbs Florentia in illustri posita splendo-
ris

ris monumento caput nempe erit, unde tu secundo cursu per Italiam evectus exemplar futurus sis orbi terrarum vel clementissimi regis vel infensi hostis.

Hâc habitâ oratione, Carolus, qui disparem animo vultum præ se ferens ab ejusmodi sententiâ aberrat, hærebátque suis humili fortunâ ortis inflatísque insolentiâ tantarum rerum, legatorum verba intervertit, longéque dissentire se dixit. Quinimo exemplum in eam partem accipere, ut, ni potestas omnium ei à Florentinis facta sit, cæteræ, quas ille adisset, nationes idem sibi licere arbitrarentur. Hæc super reliqua tristem adventum ad urbem Florentiam regi fecere; reddideréque concordem civitatem, antea diversis studiis exagitata. Cæterùm legati à rege ita discessere, ut jam direptionem excidiúmque florentissimæ urbis refertæque divitiis horrescerent. Quippe qui Florentiam regressi cùm malam mentem aversumque animum regis patribus retulissent, senatûs consulto decretum est, ut nihilominus apparatu regio susciperetur: proximi cæterique omnes hospitaliter per domos haberentur, caventibus quisque sibi fortunísque suis domestico præsidio, quod ministerii munere prætenderetur. Id unum in tantâ periculorum atrocitate visum est remedium publicæ salutis. Rex igitur instructis copiis, cunctis ordinibus sacerdotibúsque singulari genere supplicationis obviàm prodeuntibus, equo invectus urbem paludatus in Mediceis ædibus susceptus est. Adventus ejus, etsi minimè gratus, celebratior tamen quàm ullus unquam antea fuit, viris, mulieribus, peregrinis promiscuè

cuè per urbem discursantibus, præferentibúsq; summam animi hilaritatem: nam & honesti ex juventute & cujusque ætatis amplissimi pompæ interfuere.

Hic me studium caritásq; literarum antiquitatis admonet, ut non possim non deplorare inter subitas fundatissimæ familiæ ruinas Mediceam bibliothecam insignesque thesauros; quorum pars à Gallis, pars à paucis è nostris rem turpissimam honestâ specie prætendentibus, furacissimè surrepta sunt: intimis abditisq; locis ædium, ubi illi reconditi fuerant, perscrutatis: quæ sic ornatè extitere, ut vel splendidissimæ urbi ornamento forent. Erant sanè thesauri veteres pacis diuturnæ regisq; opulentisq; ornamenta undique toto orbe congesta. Nam cum jam pridem gens Medicea floreret omnibus copiis, terrâ marique cuncta exquirere, dum sibi Græcarum Latinarumq; literarum monumenta, toreumata, gemmas, margaritas, aliâque hujusmodi opere naturæ simul & antiquo artificio conspicua compararent. Quo factum est, longo ævo, quo hæc familia stetit, ut si quid præter cætera insigne ex antiquitate sævitiâque temporum superfuisset, veterum scriptorum codices, vasa è sardonyche cæterisq; gemmis cœlata, Deliaca atque Corinthia, lapilli multiplici sculpturâ coloréque peregregii; præterea signa, tabulæ, aurum, argentumq; signatum perantiquo opere, multa atque lauta supellex, cuncta quæ animum oculosq; accenderent, undique in domum Mediceam confluerent. Testimonio sunt literæ gemmis ipsis incisæ Laurentii nomen præferentes, quas ille sibi familiæque suæ prospiciens

spiciens scalpendas curavit, futurum ad posteros regii splendoris monumentum: licet enim ex his conjectari fuisse aliquando apud Medices æquâ proportionē reliqua. Testantur itidem Aristotelis Græci interpretes cæterique vetutissimi scriptores, quos Laurentius ut erueret ex intimâ Græciâ penetrabilibusque Turcarum regis, misit Janum Lascarem Græcum hominem & ab imperatoribus ipsis ortum; qui cum popularibus facili conciliatâ gratiâ præstitit, quod ante eum nemo; præstruxitque aditum ad eruenda cætera ejusdem generis, quæ inter spolia capta de Græcis asservantur, ni mors acerba Laurentium præripuisset. Hæc omnia magno conquesta studio summisque parva opibus, & ad multum ævi in deliciis habita, quibus nihil nobilius, nihil Florentiæ quod magis visendum putaretur, uno puncto temporis in prædam cessere. Tanta Gallorum avaritia perfidiæque nostrorum fuit.

Senatus igitur, cum pro explorato habuisset urbem direptum iri, ni se suæque omnia regi permitteret, crebris legationibus mollire barbari animum adnitebatur: qui secundis rebus sese efferens indies magis magisque insolescere, immoderata nimisque alta appetere, cætera parvipendere. Ac tametsi res jam ferè ad extremum deducta discrimen magnam difficultatem afferebat, cum alter alteri invisus diversè studerent; rex dominari, nostri libertatem retinere; omniæque essent tumultus, timoris, fugæ plena; tamen quantum consilio, solertiâ domesticisque armis in re trepidâ tam exiguo & turbido tempore provideri poterat, occurreba-

H

tur:

tur: neque erat quisquam ex omnibus, quin maximè sollicitus suarum omnium fortunarum aut fœdissimam mortem aut miserabilem fugam cogitaret. His angustiis adeò oppressâ civitate, ut de sanguine & spiritu decertaremus, accidit admirantibus cunctis insperatum & repentinum reip. præsidium, quod memoratu dignum silentio prætereundum non censuimus, cùm sit ad posteros servandæ patriæ incitamentum. Erat Petrus Caponius nobili genere clarisque majoribus ortus, vir ingentis spiritûs & tum legationis princeps, cujus animum antiqua virtus ac suorum in patriam fortia gesta, ingens ad facinus egregium stimulus, accendebant. Hic cùm de compositione in colloquio cum rege ageret, resque à perpetuis orationibus in altercationem venisset, ubi animadvertit neque concordiae neque spei locum esse, Gallumque spirantem ad imperium iniquis conditionibus ansam direptionis quærere, confestim extortis è manibus regis scribæ commentariis, ubi capita rerum, quas Gallus depoposcerat, ordine conscripta fuerant, ea omnium in conspectu ita conscidit, ut, distractis in partes varias fragmentis, in integrum restitui minimè possent: simulque ad collegas conversus, eamus, inquit, consulturi nostræ reip. quandoquidem rex tam æquas condiciones respuit. Quod dictum altius in pectus ejus descendit. Itaque irâ exardens ac metu, anxius nequid periculi sibi intrâ mœnia molienti à plebe, duce senatu, oriretur, properè Venetias ad Petrum Medicem è suis mittit, qui promissis ingentibus hominem alliciant, ut quàm ocissimè Floren-

Florentiam redeat. Nam callidus id tacito consilio festinabat, existimans perfacile factu esse, ut per eum pars cum civitatis parte configeret, proindeque, quod intenderat, urbis potiretur.

Hoc nuncio accepto Petrus inops consilii, quippe qui neque secundam neque adversam fortunam ferens, nihil sapere pro tanto infortunio didicisset, cuncta sedulo ad senatum deferret, orans atque obsecrans, ut sibi consulat, neque decessurum ab ejus sententiâ, quâ nihil antiquius apud se esset, profiteretur. Senatus quamvis infestus Florentino nomini Medicæque familiæ, quâ stante potentia Venetorum adversatum est; tamen usui magis quàm odio consulens, ne Carolus Florentinis subactis porrò totius Italiae imperio potiretur; Petrum ab rege avertit, asserens nihil absurdius, quàm authore hoste, cujus præsertim recens maneret injuria, de summis rebus capere consilium: latere dolum insidiâsque quibus ille, ni caveat, caperetur: senatui, ubi tempus postulaverit, rem fortunâsque Petri Medicæque familiæ curæ futuram. His rationibus simul atque senatûs autoritate Medices adductus mandata regis respuit; Venetiisque substitit, ingenii humani vitio spei suæ indulgens, quòd profugus ac patriâ extorris cordi se esse senatui existimaret. Sed ego compertio decem viros, quorum apud Venetos summa est potestas, Medici custodes certos indicésque occultè posuisse per homines ejusmodi negociis versatos, ne furtim ab urbe discederet. Tanta formido à barbaro vel ipsis Venetis incessit. Rex igitur hâc spe frustratus, ubi videt neque vi neque dolo opprimere posse civitatem

concordiâ munitam, ac novâ libertate luxuriantem; (armata enim sæpius discurrerat, volitârâtque audacior quàm pro ingeniis Florentinorum, obsederat quoque portas pontésque interfluentis amnis) præmetuens sibi, simulque ne cursum victoriæ moraretur, ad easdem conditiones recurrit, quas paulo antè contempserat, dilato magis quàm omisso dolo, ut postea perspectum est. Id munimentum libertatis, concordiam civium, fortuna populi Florentini habuit, quæ Gallis prædonum potiùs mentem quàm hostium dedit. Summa conditionum hæc fuit: ut Florentini magnam vim auri stipendium ad invadendum regnum militi præstarent: cæterum pondus, cum devicto Alfonso rex Pisas, cujus præsidio defecissent, restitueret. Id autem cautum non modò tabulis, sed sanctum religione ac numine, si fides satis tuta in impio Deorum metu foret; nam rex in celeberrimo totius urbis templo convocatus, ibi post rem divinam admotus altaribus jurejurando adactus stare conditionibus, quas pepigisset, quod sacrum Diis interpositis conventorum arbitris gravissimâ ceremoniâ continetur. Postero die ubi illuxit, ab urbe discessit, adeò quidem tumultuosè ac perturbatè, ut consimilis fugæ discessus videretur: neque justum iter conficiens ad primum lapidem confedit. Indè Senas contendit. Discessionis autem consilium, quia non extat certus author, Ubigni ascribitur viro, ut in barbaris, integri pectoris atque ingenii: cujus virtutem, si reipsâ ac factis non eventis, ut plerique solent, existimaveris, facile principem habeas imperatorum omnium, quos Carolus

rolus in Italiam adduxit. At Petrus Caponius respiciens decus, & qui tam turbidis tempestatibus sola praesentia animi libertatem protexisset, postea percunctatus, quā fiducia fretus tantum facinus ausus esset, respondisse fertur, satis abunde praesidii in avaritia Gallorum pecuniāque civitatis positum esse. Rex Senas validissimum Erruriae oppidum occupare conatus, ubi intelligit civitatem jampridem Gibellinas partes secutam Maximiliani Caesaris sociam atque amicam, ibi statim praesidio relicto, ne fidem, quam Gallo praestiterant, mutarent, quod sunt in consiliis capiendis mobiles, Romam pergit.

Hic locus admonet, ut supra reperam Imperatoriam potestatem à bonis initiis ortam, ut plerumque sit, demum in pravam abstractam corruptamque fuisse, cum maxime ad rem sit: quippe cum pontificibus ambitione, communi principum malo, dissensio orta magnas contentiones excitaverit; unde invidia atrox inter Gelfas Gibellinasque (ea ab authoribus nomina sunt) factiones exarsit. Satis constat apud Romanos in militari primas fuisse partes imperatoris ducisque exercitus, ad quem summa imperii respiceret. Quod manus cum legitime peringeretur, demum una cum libertate interiit, C. Caesare post L. Syllam sibi usurpante perpetuam dictaturam. Quo factum est, ut Augustus ceterique principes, qui deinde rebus praestare, hisdem artibus usi in vendicanda sibi libertate nomen imperii legitimum, imperium vero regium habuerint. Hinc honestis nominibus questus titulus imperatorius, manusque,

que, quod in castris ad certum tempus exercebatur, perpetuò factum. Postea verò quàm res Romana ad externos pervenit, imperiùmque flagitio atque ignaviâ elanguescere cœpit, modò Hispanici generis homines, modò Dalmatæ, interdum Afrî occupavere imperium, donèc secessione principum factâ, alii alios Romæ, Byzantii, ac demum in extremis terris, ubi sedes habebant, subegerunt. Ità integrum imperium, quo nullam amplius sol illustravit, sæpè ac sapius in partes distractum eoque labefactum est, ut opportunum maximèque expositum injuriæ fieret. Hinc excita finibus suis Scytharum sæva gens, sive illi Gothi, sive Unni aliudve genus hominum agreste fuerint: exciti Vandali, Eruli, Longobardi; nam antea parere soliti Romano imperio, ubi cognovere virtutem per concordiam atque ignaviam defluxisse, primò deficere, mox ultro invadere Romanos cœpere: neque pati quicquam asperum fœdumque intentatum, donèc Italiæ vastitas finem libidini eorum fecit. Quibus rebus permotus Carolus ille rex & Augustus adnitente Leone Pontifice obviam eundem existimavit; comparatisque è Germaniâ Galliâque magnis copiis Longobardos ceterosque infestissimos populos partim Italiâ expulit, partim contrivit: quâ de re factum, ut, cum ille Germanus haberetur, præclaraque facinora fecisset, unde illi cognomen Magni inditum, gentiles ceterique principes Germani quasi jure suo imperium sibi vendicantes, modò virtute, modò majorum gloriâ honestis nominibus majestatem imperii tuerentur, quam demum imminutam

minutam Germania veluti effoeta yris precario retinet,
conniventibus magis quam concedentibus cunctis tam
abhorrentis à vero muneris fastigium.

Interea Alfonsus, quem omnia quam otium ac qui-
etem malle supra ostendimus, ubi nihil satis firmum
contra Carolum esse cognovit, Florentinorum praesidia,
quibus maximè confusus fuerat, pro Gallis stare; Alex-
andrum nutantem tergiversari; suos erectos in spem
novarum rerum; postremò hosti secunda, sibi adver-
sa omnia; ad sanitatem rediit. Verùm salubre alio-
qui consilium, propterea quòd intempestivè actum est,
foedus eventus consecutus. Rerum enim occasio, quæ
præcipuum habet in consulendo locum, prætermissa.
Is igitur in rem fore credens, si Mauri invidiam aver-
teret, molitur facinus plùs admirationis ad posteros
quàm laudis habiturum: regno se abdicat; regia labes
& macula; Ferdinandum filium, quòd materno gene-
re Mauri propinquus erat, regem constituit: ipse ve-
luti profugus squalore ac vestitu inculto, capillatiorque
quàm antè, barbâque promissiore in Siciliam trajicit;
Mazare oppido, quod jampridem precario de rege His-
paniæ Ferdinando propinquâ sibi cognatione conjuncto
possideret, reliquum vitæ acturus. Sunt, qui ita existi-
ment consilium de imperio deponendo ab Ascanio Mau-
ri fratre profectum; ita tamen ut authore sublato ad
Alfonsi aures perveniret: certè non abhorret ab inge-
nio solertiâque callidissimi hominis, cùm uno eodém-
que tempore Alfonsum è regno dejiceret, & Carolo
Ferdinandum opposeret, cujus egregia indoles pluri-
mum

mum præsidii ad regnum tuendum habere existimaba-
 tur. Verùm affinitas necessitudoque levis apud reges
 ducitur: neque Mauro tutum erat ab incepto desistere,
 neque in tanto impetu, cursuque rerum Gallorum vic-
 toriam remorari: barbarus enim superatis Italiæ atque
 Etruriæ saltibus, velut objectis molibus, indies magis ma-
 gisque insolescere, Maurum parvipendere, pro nihilo
 Italiam habere, maria atque extremas terras animo jam
 invadere. Tam insolenter victori exultare licet. Ne-
 que id mirum, quippe mortalibus insitum fastidire ve-
 tera, ut nova conceperint. At Romæ luxuriantis diu-
 turnâ felicitate atque indulgentiâ fortunæ, postquam
 adventare Gallum nunciatum est, ingens terror omni-
 um animos invasit. Cernere erat immutatam urbis fa-
 ciem. Cardinalium plerosque dissimulato metu ince-
 dere fastu & spiritu suprâ quàm soliti essent: cives, o-
 pifices, cæterosque ejusdem generis tristitiâ affectos cir-
 cuire concilia, coronas cæterisque hominum modò fre-
 quentes in curiâ Cardinaliumque aulis, modò singulos
 ferè attonitos, citos sæpe, interim tardos incessu, ut
 quem timor ac formido insolens exagitabat. Convec-
 tabatur passim ingens sarcinarum copia; plaustris, ju-
 mentis, gerulis cuncta complebantur. Ad ripam por-
 tumque Tiberis navigiorum magna vis: frequens a-
 cervus convectorum rerum, quæ exportandæ superfu-
 erant; proxima quæque exposita præripiente metu: de-
 nique omnia obstrepere, circumsonare, fremere. Per-
 multi in divinarum rerum cogitationem versi ad aras
 templaque confugere, salutem suam implorantes.

Alex-

Alexandrum verò multis simul anxium curis circumventumque difficultatibus, quæ animum diversæ trahebant, id præcipuè agitavit, quorsum evaderet tanta belli moles. Conscientia enim scelerum trepidam mentem vexabat: neque satîs præsidii in majestate pontificiâ neque virium, Ferdinando duce præfectisque copiarum nutantibus, ad tuendam urbem fore arbitrabatur, undique premente metu simul & frumenti inopiâ; quod ne flumine subveheretur, Julianus Ruvera Tyberis ostium præseperat. Rursus si recederet, fideique alienæ se committeret, anxius erat, ne imminutâ dignitate culpam ex conscientiâ in se convertendo, obvius injuriæ fieret, cunctâ præsertim Italiâ concussâ, nutantèque ad tanti belli motum. Igitur Ferdinando posthabito Carolum respicere, quibusque artibus molliret ejus animum, cogitare cœpit: ratus, quod par erat, in tantâ animorum alacritate, tam inflammato studio juvenem impetu ætatis impatientem moræ Neapolim, cujus potiundæ spe propinquâ tenebatur, advolaturum. Quapropter in illâ caligine ac tenebris totus & mente & animo in suas artes versus apparatus illum suscipere, atque pro dignitate pontificiâ sese agere instituit: simul confusus Gallorum avaritiam sibi pro munimento fore; quâ & ipse laborans callensque aditus è proximis regis alios aliâ viâ aggreditur; existimans nihil tam munitum atque defixum animo, quin expugnari ac revelli pecuniâ possit. Itaque rex honorificentissimè susceptus, cæremoniis de more peractis, orèque ad osculum ita admoto pedibus, ut à majestate regiâ Carolus

non discessisse videretur. Id autem occulto præsidio clandestinâque custodiâ celebratum ferunt; cautumque ab Alexandro, ne qua vis subita inferri posset. Agi deinde cœptum de conditionibus, quibus staretur fœdus, conventâque peragerentur; cæterum Cæsar Cardinalis Alexandri filius, deliciæ atque amores patris, cui postea ob regias nuptias Valentino cognomen fuit, loco obsidis apud regem liberaliter haberetur, vir ad omne genus versutiæ audaciæque accommodatus.

His diebus paucis, quibus hæc acta sunt, accidit, quod memoratu dignum existimavimus, cum ad maximam Caroli gloriam, Alexandri verò insigne scelus spectet, quo ipse gravi diuturnâque infamiâ flagravît. Aderat tum Romæ Jemin Othoman Mahometi regis filius, qui Constantinopoli de Græcis captâ in Europâ magnum atque latum imperium sibi comparavit. Is, cum Baifete fratre ortâ de regno contentione magnôque propterea exercitu utrinque comparato, victus ex prælio Rhodum profugerat; unde à præfecto ejus loci in Galliam, exinde Romam missus in liberis custodiis habebatur. Hunc Carolus, quem diximus maria ac terras concepisse animo, quod erat Jemin manu promptus, munificentia animi carus acceptusque popularibus, peridoneum nactus, quem fratri opponeret, ab Alexandro extorserat, ut suo ductu auspicioque contra Turcas militaret: existimans permultum conducere Christiano nomini simul & gloriæ suæ, si ille popularium factione ac viribus Gallorum fultus cum fratre confligeret; perfacile factu esse, ut intestino odio inter se
certan-

certantibus integrum regnum in partes distractum laberetur. Nihil tam firmum neque corroboratum vetustate, quin labefactari frangique discordiâ possit. Verùm Alexander, quem minimè decuit, consilio tam salutari adversatus est, lento veneno, ut plerique persuasum habent, opportunissimum rebus novandis hominem aggressus. Nam paucis diebus pòst sensim irrepente vi morbi Neapoli moritur. Fuit quidem Jemin magnâ vi animi & corporis, belli appetens, militariis studiis inter insignes egregius; qui è custodiis erectus in spem tractarum rerum, vadens in agmine refulgens armis, versicolori veste ita exardescere visus ad militares motus, gestire, jaculari, circumagere tela, ut & summam sibi gratiam conciliaverit; & maximam de se præstiterit expectationem, si bellum in Græciam transferatur, fore, ut Gallus Baïsetetis regno brevè potiretur. Quod eò acriùs invidiam Alexandri augebat, quia humanitatis expers tradidisse regi hominem veneno infectum existimabatur, partim detractum suæ gloriæ reputans, quicquid cecisset alienæ; partim ne Carolus devictis Turcis bellicosissimis gentibus eò magnitudinis procederet, unde periculum gravius immineret: in proclivi sibi à scelere culpam esse sentiebat. Sunt tamen, qui inclusâ nefariis sensibus sævitiâ, quæ postea erupit cruento illo imperio atque funesto, id flagitiosè machinatum credant; simulque quod defraudatus multo auro, quod Baïsetes fortunis suis atque ocio consulens illi quotannis pendere solitus fuerat, ipse avaritiæ obnoxius scelere præceps ageretur. Nullus certè

pudor existimationis, nulla religio à tanto facinore deterruit.

Cæterùm rex Româ profectus tertiis castris in fines Campanorum pervenit. Ubi cùm plurimâ suorum cæde expugnâisset oppidum nomine sancti Joannis, egregiè naturâ, viris, atque opere munitum, quòd ibi primum obstiterat Italus, ardebátque furor Gallorum militum, interfectis ferè ad unum puberibus, diruit atque incendit; in quo nullum teterrimæ crudelitatis genus prætermisum. Parvi liberi de parentum sinu abrepti ad servitutem: parentes in oculis filiorum trucidati: matres miseræ à novissimo complexu liberorum exclusæ, tacitâ pietate frustra expectantes, ut filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret: Vestales trepidæ è penetralibus extractæ in conspectu gremiòque Deorum, quos ipsæ colebant, trucidatæ: fletus, lamentatio, gemitus tota urbe permixtus. At Gallus naturâ ferox, vehemens, plurimum interesse putavit ad conficiendum bellum, si obstinatum oppidanorum animum truculento excidio testaretur; direptionéque sibi obstringeret militum voluntates, quò promptiores ad omnia pericula subeunda forent. Indè in agrum Cassinatem, os & fauces regni, perventum: quò ob loci angustias Ferdinandus tueri saltum existimans copias produxerat. Sed Alfonsi ignavia quasi pestilentia invaserat militum animos: neque erat, unde tam brevì Ferdinandi regia virtus emereret, præfectis copiarum nutantibus ad fortunæ cursum, inclinatis semel ad defectionem sociorum animis. Ursini enim duo Nicolas & Virgi-

Virginius unà cum Jo. Jacobo Triultio, dubium fuit, utrùm in fide permanferint, an exinde alienato animo poſtea defecerint, certè perfidiæ maculâ notati ſunt. Quapropter Ferdinandus Capuam gremium atque præſidium imperii recedere coactus eſt. Crederes Gallos, quacunque irent, equis viriſque longè ac latè fuſo agmine immenſum obtinentes loci peragrâſſe, non invaſiſſe Campaniam, cæterâque adjacentem oram, ubertate agrorum opulentam, quæ mare attingit: ad eò conſternatis omnium animis, vel nullo ultrâ obſiſtente aut demorante iter, agmen proceſſit. Tanta enim ac tam ſecunda fama de Carolo fuit, tanta Alphonſi invidia malis propagata artibus, ut apud Gallos nihil impeditum, apud hoſtes nihil tutum foret. Itaque caſtella deſeri, tecta villâſque relinqui, aris atque focis poſthabitis; ſenes, mulieres, impuberes ſaltuoſa in loca paſſim trahi; validos ad oppida confugere; vidèrique cuncta obſtrepere, circumſonare, fremere, ululatu horrifico oppida pagôſque compleri; fumo interdium, noctu igne ſpeculæ crebræ exiſtere, facèsque col lucere. Demum quacunque intenderent, omnia in manu hoſtis eſſe: nihil invium atque inacceſſum fore: manu ac viribus cuncta per vulnera cædémque eripere. Capuæ tantùm, ubi propter egregiam oppidanorum fidem leni imperio partam ſitumque urbis Vulturno flumine munitum Ferdinandus ſatis firmum præſidium collocaverat, Carolus ſubſtitit, dum ille obniti, hic prorumpere conarentur; Carolus pro gloriâ, Ferdinandus pro regno contenderent. Qui ſummo in dif crimine

crimine constitutus, deferentibus jam suis lubricè in bello versatis, cùm de animi virtute auxilium frustra petisset, Neapolim sese proripuit, ut oppidanos titubantes in officio contineret. Sed vetus Alfonsi odium, regia perniciēs, obstabat; neque erat, unde labantem regni fortunam sustineret. Quapropter fugâ saluti consulens ita Neapolitanos allocutus est; excusans profectionem suam, ut magnum apud illos desiderium reliquerit: quod postea exarsit, ut primum per Gallorum acerbitates deficiendi occasio oblata est. Misericordia enim in profugo juvene, paulò antè rege, facilè oriebatur: & ipse, ut fortunæ cederent, salutisque suæ simul & patriæ rationem haberent, auspiciâque in præsentia victoris sequerentur, persuaserat; dummodo meminissent nullâ suâ culpâ spoliatum regno fortunisque, quas proavus Alfonsus adoptione [relictum] à Joannâ reginâ accepisset. Igitur onerariis navibus in portum demersis aut igne corruptis, ne hostis eo præsidio potiretur, ipse clâm cum paucis è proximis suis collocutus festinabat fugam; cùm à Germanis, quibus se atque arcem commiserat, maximè timendum esse intelligens, expositâ ad prædam gazâ, proclivi diverticulo per posticum, quod ad mare erat, se proripuit, triremiumque hæud parvo numero Ænariam enavigavit; jam inde præ se ferens belli artes, quibus antevertendo consilia hostium in summum evasit imperatorem.

Ænaria est brevis insula hæud ita longè Cumano Baianoque sinu, pleraque ferax gignentium, cætera horrida saxis instar scopuli atque exesæ rupis: quo Ferdinandus

nandus eo consilio sese receperat; partim quòd naturâ prorupta difficilem accessum habet, partim quòd maritimâ opportunitate tutâque statione navium præstat; quibus commodò trajicere in continentem ac tutò recipere possis. Hic obiter attigisse satis fuerit, unde iterum Ferdinandi virtus eniteret, ne properare ad laudes inclyti regis vel omisisse videar. Est in prærupti scopuli dorso Iscla oppidum arce præmunitum Alfonsi senioris opere; quam valido præsidio firmandam Ferdinandus statuerat, dum comperit præfectum, ut in afflictâ regis fortunâ sibi consulentem, perfidiam agitare, neque velle sese regio præsidio committere: quò factum est, ut, cùm rex Alfonso Davalo comite, cui plurimum audaciæ inerat, arce reciperetur, ipse præfectum invadens stipatum armatis arcem & simul proditorem ceperit. Verùm Carolus receptâ Capuâ, caput belli Neapolim contendit; quam cùm recepisset oppidanis sese dedentibus, arces Germanorum præsidio à Ferdinando relictas expugnare aggreditur.

Neapolis Campaniæ vetustissima urbs ad mare inferum posita è regione Caprearum insulæ secessu Tiberii Augusti inclytæ. Hæc situ, mœnibus, portu succincta communitaque à meridie secundum litus in cornua circumflectitur admissio mari, quæ molibus immensi operis productis occidentem versùs & Puteolos portum efficiunt quantavis capacem navium. Cæterùm corpus urbis extenditur in continentem molliter ab imo usque in verticem assurgente clivo; productoque in arcum simul atque editiorem collis locum, unde præci-

piti

piti dejectu tutus quàm maximè redditur. Formam si vel ex alto, vel è speculâ circumspèctaveris, scorpio-
nis maximè effigiem præbet. Id oppidum senescen-
te jam Capuâ illustrius redditum; capûtque regionis
habitum; Ferdinandus senior vel ociosâ ab armis Italiâ
cingere festinabat novis mœnibus: perduxerâtque à li-
tore murum piperino è lapide ad regulam constructo
in summum ferè montis verticem, munimentum ope-
rosum, exornatûmque marmore præ cæteris ejusmodi
substructionibus, cùm mors illum præripuit, Alfon-
sûmque à properato opere divertit ingruens Gallorum
bellum in expeditionem terrâ marique faciendam. Cæ-
terùm arces partim in continenti sitæ munitæque lapi-
dum opere egregio, partim circumdatæ mari aut dis-
junctæ perangusto ponte præruptæque scopulis. L. Lu-
culli jampridem villæ piscinæque longam ac difficilem
oppugnationem habebant, si virtuti par fides defensori-
bus stetisset. Verùm hi prædæ inhiantes, gazam,
quam præripuerant, quæque in arce refederat (cæte-
ram enim omnem Alfonsus Mazaram abstulerat) re-
spiciebant, verebantûrque, ne unâ cum animâ simul
amitterent. Itaque salutem prædâmque depacti per-
misere se regi.

Dum hæc geruntur, segnitérque à defensoribus resi-
stitur, novum pro diruto ad speciem murum obstruen-
tibus vitiosum opus, Ferdinandus Federicum patrum,
cui summam rerum omnium fidem habebat, ad regem
mittit cum mandatis hujusmodi. Quando fatis ita da-
tum foret, ut regnum tot ac tantis tempestatibus eve-
ctum

etum caderet, Ferdinandum non aspernari eam fortunam, quam dedissent superi; neque esse è cunctis mortalibus, quem mallet quàm Carolum excipere. Sed jure quodam regio videri sibi ab eo postulare, ut memor humanarum rerum afflictæ regiæ fortunæ simul & secundæ suæ consulat; proinde ne gravaretur ad eas condiciones descendere, quas sæpe victis regibus victores dare consuissent: unde sanctitas regum, clementia cum diis immortalibus conjuncta à veteribus consecrata est. Si id Carolus permiserit, fore, ut brevè potitus regno hisdem, quibus sit adeptus, artibus retineat, neque obscurer ulla unquam oblivio regii muneris posteritatem. Federici oratio haud æquis auribus audita est: tantos sibi spiritus ex repentinâ victoriâ barbarus sumpserat. Galli enim pro fortunâ sese nimis remissè aut superbè agunt. Itaque Ferdinandus Ænariæ firmo præsidio relicto Siciliam petit, ut ibi resumptis armis, quòd insulam Hispani reges possidebant, cognatione Ferdinando propinqui, regnum recuperaret: quem ferunt Neapolin præterlegentem, sæpiusque, ut sit desiderio relicta nobilissimæ urbis, respectantem asseruisse consolantibus, se brevè egregiâ virtute aut honestâ morte rebus suis consulturum.

At Carolus in spem adductus per Ferdinandi discesum Ænariæ potiundæ classem ad insulam obtinendam mittit, eo maximè consilio permotus, ne foret hosti receptaculo ad bellum renovandum. Sed validum consilium excepit parum secundus eventus: quippe arx, ut diximus, scopulo undique prærupto sita, difficili as-

censu atque arduo, ab unâ tantum parte aditum, eumque perangustum habet: qui opere ac defensoribus egregie munitus, propterea quod desperassent oppido, sustinuit acerrimum Gallorum impetum: quo resistente gens alioqui bellicosa, veluti infecta quædam animalia emisso aculeo, torpescit. Præerat enim archiducis Alfonsi frater nobili familiâ Davalorum ortus, quæ jam pridem in Hispaniâ clara, deinde in Italiâ clarior belli artibus fidèque egregiâ fuit, cum insignes animis pari robore ambo fratres ad omnem adeundam simul vel extremam fortunam regem suum persecuti sint. Ita Carolus spe insulæ potiundæ destitutus, ad reliqua regni munimenta animum convertit: majoraque indies agitabat, præmissis in Peloponnesum regulis jam diu è Græciâ exactis, qui popularium animos sollicitarent, cum astu Italico respicere Galliam, ac salutis suæ consulere coactus est. Erat Mauro, de quo supra multa habita oratio, satis mite ac facile ingenium, neque abhorrens ab his artibus, quæ principem decent, ni insitam animo ejus vanitatem fortuna successu civilium externarumque rerum aluisset. Hic ubi se à Carolo posthabitu iri cognovit, Gallico impetu cuncta geri, majora indies destinari, metu simul atque invidiâ, quibus laboravit, maxime permotus; primo ab amicitia ejus avertit: dein quibus modis illius gloriæ adversaretur, studuit: existimans florentissimis rebus suis usui fore, si quem ille inconsultius evexerat, opprimeretur. Quo factum est, ut, cum Italicos externosque principes in societatem consilii perduxisset,

stimu-

stimulâsetque ad arma, ne diem terendo impotentissimi regis potentia cresceret, ad eam avertendam communi consilio foedus iniretur. Convenere igitur, quibus in-
visa eximia fortuna felicitâsque tanti regis fuit, Vene-
ti, Alexander, Maurusque, quo potissimum authore at-
que impulsore cuncta agebantur. Huc accedebant rex
Hispaniæ Ferdinandus, Cæsarque Maximilianus, præ-
terea nonnulli occultè hujuscemodi consilii participes:
quibus parvæ opes injuriæ obnoxia, Gallorum potentia
formidolosa erat.

At Carolus, ubi præsentit Maurum à se alienatum,
tantorum principum societatem initam, copias cogi,
præsidia armari, urbes agrôsque instrui, haud cunctan-
dum ratus, ne reditu intercluderetur, rebus suis pro
tempore compositis, neque satîs justo præsidio Neapoli
relictâ, Romam magnis itineribus contendit; unde A-
lexander, ut procellam temporis devitaret, urbem ve-
terem paulò antè profugerat, urbe relictâ prædæ atque
incendio, quantum aliàs perpeffa esset, si militum li-
bidini rex indulgisset. Nam præter arcem vix gladio
futurum ad expugnandum opus, reliquum victori ex-
positum authoribus Columnensibus fuit: miserrima certè
urbis facies, deserta, horrida, muta, luctûs atque mœ-
roris plena. Hic quoniam res obtulit, minimè omit-
tendum consilium, quod in summo rerum cardine agi-
tatum est, cum majus nullum neque præstabilius ex-
peti à diis immortalibus potuisset, jam despondente for-
tunâ Gallis Italiæ imperium, ni consilio impar virtus a-
nimi simul & constantia barbaro defuisset. Erat Ca-

roli res in magnis difficultatibus summisque angustiis
 adducta: cunctâ Italiâ armatâ ac undique urgente me-
 tu, quippe à tergo relinquebatur hostis Ferdinandus,
 cujus tanta virtus residebat animo, ut vel Carolo præ-
 sidente Neapoli, sæpe ac sæpius ab Ænariâ Baianum
 litus legeret in spem novarum rerum, cum primùm per
 Gallum liceret, sociis non defuturus. Frontem verò
 si Carolus intueretur, pleraque circumsepta erant vali-
 dissimis hostibus: quorum arma, præsidia, saltus, flu-
 mina in hostili agro superanda fuerant. Reliquum e-
 rat consilium grave, cui ferè cuncta suffragabantur, ni
 ætas regis, vix tantis matura rebus, ægèrque suorum a-
 nimus molliæ atque avaritiâ obstitisset. Totius au-
 tem rei consilium diversum ab eâ famâ, quæ plerosque
 obtinet, ejusmodi fuit, quod egomet accepi, cum le-
 gatus apud regem agerem: Carolus ut Romæ persiste-
 ret, pontificiam potestatem constitueret; bonas artes
 in pontifice creando revocaret: eò enim sceleris pro-
 vectus erat Alexander nequissimus omnium, quos sæcu-
 la nostra viderunt, ut si quis bonarum artium discipli-
 nis moribusque præditus in ejus locum legitimè creatus
 foret, repeteretque illam veterem severitatem, facile
 omnium animos sibi conciliasset; Christianamque reli-
 gionem gravitatemque ac nomen in pristinum cultum
 redegisset. Nullâ enim re aliâ magis mortales quàm
 religione aguntur; quæ nixa consilio & armis radices
 imperii agit, validissimoque robore constans ac perpe-
 tua redditur. Hæc tam salubris sententia frustra in
 consilio agitata est; fortunæque, ut plerisque negotiis
 solet,

solet, & perversa consilia vicerunt: dum sibi quisque magis quàm regi consulens Galliæ luxus honestis artibus anteferret; partæ enim ex ingenti prædâ quàm plurimæ divitiæ, quarum comes hospēsque voluptas, fluxa ingenia exagitabant: rex verò ætate maximè lubricâ atque incertâ facilè impulsus ad ocium & illecebras rapiébatur. Hoc unum, sanitas consilii, ad constituendum Neapolitanum regnum summâque gloriam comparandam Carolo defuit.

Igitur Senas profectus, quod oppidum (ut diximus) præsidio firmaverat, ibi substitit, dum spretâ religione, conditionibusque, quibus insidiosè convenisset, Florentinis rebus inhiat; moliturque per Petrum Medicem, qui in castris aderat, siquis motus in urbe occasionem novandis rebus aperiret. Quâ re frustra in concordia civitate tentatâ, septâque urbe præsidiis, (obversabatur enim civium oculis animisque illa imago servitutis, quam ille præsens defixerat) Pisas contendit; eo consilio, ut per Lunensem agrum hisdem itineribus quibus venerat, per Apenninum saltum regrederetur. Quod ubi primum Veneti Maurusque cognovere, copias ad Tarum amnem contrahunt, ut hosti descendenti in planitiem occurrant. Tarus à Liguribus profluens aquarum vi plerunque destitutus, tenuis Padum illabitur, alioqui rapidus ac saxa inter undas secum trahens; propterea quod proluvie nivium magis quàm intervenientibus rivis intumescens, in campum excurrit multo alveo vadoque interjacentem. Loci formam si è speculâ circumspectaveris, ut ipse nuper è Galliâ rediens contem-

contemplatus sum, circi maximi effigiem præbet; ut naturæ opere expositus ad illustrandum prælium fuisse videatur. Hic ad ripam fluminis, qui locus postea clade insigni nobilitatus est, Italicum agmen constitit, longè ab oppido Parmâ non ampliùs quàm decem millium intervallo; quò celerem receptum haberet, si quid adversi accidisset: quod in causâ fuisse crederem, ut sunt Italorum nimis cauta ingenia, ne dorso Apennini saltûs, ubi loci angustis opprimendus Gallus fuerat, sese opponeret.

Venetorum copiis præerat Franciscus Gonsaga, vir ingentis spiritûs ac manu promptus, ex quo illi postea gloriæ opesque inventæ: cæteris omnibus, quas diximus Maurum comparâsse, Joannes Franciscus imperitabat, qui longè clarissimus Sanseverinæ gentis fidus acceptûsque Mauro solertiâ magis quàm virtute præstabat. Hi communi consilio, diversis inter se copiis, ad ripam fluminis confederant, ut, cùm primùm hostis in planitiem descenderet, illum aggredierentur, ne subeundo monte pugnâ impares forent. Id ubi regi per exploratores cognitum est, ferunt maximè quidem perterritum contraxisse in prætorium præfectos equitum peditumque, perque eos tentâsse militum ad confligendum animos; progrediendi recedendive consilium pro alacritate aut segnitie initurum. Quo factò consilioque pro tempore habito, renuntiatur centuriones tribunósque omnes ad primum nuntium gestisse, exultasse, concrepuisse armis; quod facere consuevere, quoties alacritate ac maximo pugnandi studio exardescunt: denique constanter
profiteri

profiteri virtutem, quam sæpenumero præstitissent; omniùmque esse paratissimos animos confirmare. Rex igitur pauca pro tempore milites hortatus: ac re divinâ per Eucharistiam ubique passim factâ, agmen in aciem educit; tormenta, quorum permagnum numerum carris advexerat, à latere disponit, sagittariorum præsidio præmunita, ut suos, si ita usus foret, hostem propulsando tuerentur. Medium spacium occupaverat eques pedésque, prætorianorum Helvetiorùmque invicta bello manus: quorum Helvetios more suo pedibus dimicantes in fronte, cæteros ponè constituit; propterea quòd equorum robore simul atque agilitate insignes, ubi pedes promovisset aciem, contis ferire ac perturbare hostem possent. Impedimenta, sarcinas, & calorum lixarùmque turbam, quod reliquum erat exercitûs, solerti consilio, ut postea cognitum est, ab acie sejunxerat. Ipse mediâ hastatorum acie veste armisque conspicuus globo Britannorum assistentium ad custodiam corporis præmuniebatur; ita ut imperatoris simul ac regis fastigium referret. Ab Italicis verò exercitus in duas partes distributus acie planitiem compleverat; constabátque perinde equitatu peditarùque, tormentis cujusque generis, sagittariùsque circumseptus: cui quod sæpe in prælio exitio fuit, duo imperatores præerant.

His rebus ita ad dimicandum instructis, eunt insignes armis atque animis, spem quisque in dextris pro virtute gerentes, hastas, vexillum, coronas, cæteraque fortibus viris præmia proposita. Ac dum uterque confidit,

dit, inflammanturque æstuantia pectora, prælium à ferentariis ortum, quod à gravi armaturâ excipitur. Velites enim, promptum ad procursiones genus, emissis hastis, equites ut semel in hostem evecti sunt, cominus gladio rem gerere, impetu ingenti configere; partim ex equis, partim desilientes immiscentisque se pediti pugnare; quisque sibi pro ingenio audaciam aut pavorem agere. Quâ in parte rex pugnam curabat, ibi audaciùs dimicare. Helvetii, validissimum militiæ robur, defixis hastis eodem vestigio stabant, donec obnixi pugnandi locum sibi facerent, neque promovebant gradum, priùs quàm prostravissent hostem. Italus pedes insolens ad stabilem pugnam agilitate magis quàm robore præstabat: obversabatúrque concursator & acer nullo relicto aditu, quo irrumpere globum Helvetiorum posset; existimans, si id præstitisset, perturbatis hostium ordinibus, quibus prævalebant, fore, ut equitem expeditiùs adorirentur. Pugna Gallica firmior & suo & armorum pondere, vel signo dato, ut, quem suorum fugientem viderint, pro hoste habeant. Ab Italis concursatio, velocitas simul & alacritas major. Utranque aciem & laudis cupiditas & dedecoris timor ad virtutem excitabat. Nihil apud milites neque apud duces remittitur à summo animorum certamine. Igitur æquo Marte pugnatum, dum quisque iter sibi ferro aperire contendit, quo initium victoriæ stabat. Multi utrinque pugnantes cadunt, sagittâ, hastâ, gladio transfixi: multi bombardarum turbinibus afflicti pro loco atque pugnæ atrocitate: obstinatis animis præliabantur

tur, pro salute demum, non modò pro gloriâ certantes; plerique, dum hostem vulnerant, sui tuendi corporis immemores cæduntur passim simul undique confertâ pugnâ: coacervanturque, cùm alii super aliorum corpora ruerent, integri sauciis, vivi mortuis incidentes cumularentur. Dimicant alii nixi cadaverum acervis, corpora animis, animos spe sustinentes. Omnia obtinet cædes; ubique fœdæ mortes, fœdiora vulnera; ubique stridor, luctus, ejulatus, gemitus. Trucidantur longè plurimi secundùm flumen: alios in aquam compulso gurgites hauriunt: quorum ut quisque in fugâ postremus, ita periculo princeps: nonnulli abjectis armis trans flumen continenti fugâ, quâ quemque spiritus deficeret, exanimantur: retracti alii ex angustâ semitâ, quâ animus pro nimio timore deterritus aberraverat, propterea quòd erant prædivites habiti in vinculis. Confunditur jam tota acies fluctuanti similis, conglobaturque subito coorto imbri; ut, nisi armorum insignibus interfulgentibus, cætera Gallus ab Italo minimè dignosceretur: cùm multâ cæde majore fugâ inter fulmina & tonitrua exinanitam utranque aciem invadit recens miles, præliumque exhorrescit. Eques pedesque permixtus substernitur, obteriturque, pro loci naturâ aut hostis audaciâ: nec Mars tantum sævit hastâ & gladio, sed virorum equorumque scutis pectoribusque propellentium. Ruitur in tela & vulnera; nec jam arma aut vires suppetunt. Infert pavidos fuga vel in mediam cædem: fortes lassitudo & vulnera & imber prægravant. Quâ minimè visa pars fir-

msup

L

ma

ma est, hâc concurritur, pugna distinetur, neque facîle pluribus locis resistitur, maximâque vi hastis deceratur; quibus tantùm prævaluisse Italos constat, vel ipsis ingenuè fatentibus Gallis, ut, ni pugnâ ceterâ impares fuissent, opima regis spolia cladis insignis ad Tarum amnem monumento forent. Sed debebatur fatis, ut gloria simul ac salus tanti regis consilio Italico staret.

Erat in partibus regiis Joannes Jacobus Triultius, clarus domi militiæque; quippe qui Mediolani nobili genere natus ob egregiam virtutem magnâque cognitionem invisus Mauro, patriâ aberat, regique se conjunxerat; vir sicuti ad cetera, ita ad fallendum hostem artifex egregius. Hic maximè, cùm arderet furor hostium, Gallorûmque aciem jugi maximè pluvîâ inclinatam videret, ad regem advolat, monétque consilio pariter ac viribus opus esse; proinde si rebus suis in lubrico stantibus consulere velit, præsidium ad impedimenta constitutum ocius in primam aciem subducatur, diutino prælio laborantem: quo facto, paucisque ad speciem tabernaculis relictis, duas res consecutus est; ut pro fessis exanguibusque integros submitteret, & hostem ad prædam evocaret; quâ opportunè expositâ, nihil præstabilius in re militari compertum est. Ordines enim, perpetuum atque constans adversus hostem telum, perturbantur: imperium contemnitur, nihilque ad præscriptum geritur: cuncta prædandi aviditas simul ac licentia possidet. At Gonsaga undique circumspectans singula, ubi vidit ad sarcinas tumultuari, pugnamque suorum fenescere, ratus, quod res monebat, quam

quamprimum prædæ studio vacuam aciem fore; San-
 severinam collegam admonet, hortatur, instat, ut à
 latere hostem invadat; honestetque virtute, quod duri-
 us fortuna obtulerit: futurum, ut distractis viribus pri-
 us opprimeretur, quam prædâ exinanita acies Italorum
 esset; victoriam, ut plerunque in bello solet, positam in
 celeritate. Sed ubi animadvertit cunctari hominem,
 ac per eum stare, quominus justâ acie dimicaretur,
 veritus Maurum à Venetis sibi præcaventem longè ab-
 esse à consociandis armis, destitutus præsidio integro,
 ex fortitudine animi consilium capit; densatisque om-
 nibus ac facto cuneo fortissimorum juvenum, quos mu-
 nificentia simul ac domestico cultu jam antea sibi de-
 vinxerat, in hostem proripit, quâ maximè ad regem
 tenderet, ut illum peteret. At Gallus & ipse certami-
 nis avidus, recentibusque subsidiis fultus, nihilo secius
 in prælium ruere, adoriri, ferire, cadere, in hostem
 incurrere, vulneratos ex acie subducere, integros sub-
 mittere, laborantibus subvenire, confertissimum quem-
 que invadere; resistentes alios vulnerare, alios fugam
 parantes intercipere. Crederes, si ut poetis, historicis
 quoque mos esset, aquæ magnam vim è rapido flumi-
 ne in mare prorumpentem disjecisse salum; ita cu-
 neo impetûque facto, dextrâ, lævâ, omnibus occisis;
 cùm arceretur undique, armâque & corpora hostis obi-
 ceret. Gonsaga micans ardore animi ad regem ir-
 rupit, dux cùm sæpe aliàs, tum illo præcipuè prælio in-
 signis. Hic quàm acriter pugnatum sit, haud facile est
 ad fidem dicere, cùm hinc decus regium ac tam cele-

bris victoriæ gloria prædâque maximum incitamentum; illinc Gonsaga, Italiæ robur, virésque totius Cisalpinæ Galliæ expeterentur: modò Gallus perfusus hostium cruore inter mucrones coruscantes expirantiûmque cummulata corpora caderet; modò Italus extremo spiritu exanguis humique prostratus sævitiâ barbarâ jugularetur.

Sed illud maximo argumento est atrocissimi certaminis, quòd rex hastâ ictus prælio recedere coactus est; parûmque abfuit, quin caperetur. Hoc ubi in vulgus proditum rumoribûsque auctum est, ut fert libido alendi cuncta in illustri fastigio posita, universâ acie tumultuatur; Galli inopinato malo perculsi trepidare, exultare Itali; his animus, illis timor augeri; Gonsaga stillantem sanguine gladium ostentare; pro re atque ingenio quisque sibi fugâ, pugnâ, prædâ consulere: quo factum est, ut, dum Gallorum plerique sese recipiunt, Itali insultant, cedentésque acerrimè persequuntur, Gonsaga cognosceret, leviter vulneratum regem haud minùs quàm antea constanti animo suos ad pugnam revocare. Quod ut perinde faceret, præliûmque restitueret, ipse dissipatos in ordines reducere festinans, comperit illos, quos globo factò diximus petisse regem, ad unum ferè interemptos. Quapropter iterum contendens, si per Mauri copias exinanitam aciem redintegrare posset, ubi intelligit vel in tanto successu pugnæ residere animos, prælio se ita abstinuit, ut incertâ victoriâ, æquâ virtute atque fortunâ uterque recessisse existimaretur, & ambo pares viderentur. Is finis cædis ac sanguinis fuit. Regi tamen, quod intenderat,

derat, iter ad suos in Hastam Pompeiam, frustra obnitente hoste, patefactum est; quod summâ Mauri invidiâ stetit: cujus copiis exercitus regius proculdubio deleri potuisset, si dux ausus esset vincere. Verùm Maurus togâ quàm armis clarior dicitur non minùs socium victorem, quàm Gallum reformidâsse hostem; veritus, ne militum robore amisso, quorum plerunque cæde victoria constat, opportunus injuriæ foret. Veteres enim cum Venetis inimiciæ intercedebant. Rursus si Gallo secundæ pugnæ fortuna evenisset, contulis copiis sibi à rege hoste infenso timendum esse intelligebat: quibus integris tueri se posse existimabat. Adeo suscepisse animum supra fortunam virésque suas utroque in eventu pugnæ videri potuit.

In eo prælio uti ex Gallicis tabulis interpretatum est, ferè pares desiderati sunt ad numerum quatuor millium: in his vir fortissimus Rodolphus Gonsaga imperatoris patruus, qui ob eximiam virtutem cecidit. Nam sicut æquata ferme pugna, ita clade pari discessum. Rarò aliàs tantis animis justè concurrerunt acies. Permulti vulnerati; pauci pro numero interfectorum capti: solâ enim morte vinci destinâsse animis videbantur. Galli barbarie inveteratâ nihil reliqui ad sævitiam facientes exemplo simul & irritamento Italis fuere; unde truculenta trucidatio vel ipsis interfectoribus invisa fieret. Quo factum est, ut ex captivis Gallus vir egregius, Borbonem vocant, cùm æger ac vitæ diffidens in prætorium traheretur, non priùs à solitudine destiterit, quàm multa de salute suâ Gonsagam obtestatus se imperatori dedisset.

dedisset. Verùm confecto prælio cerneret, quàm obstinatis animis inter se concurrissent: nam cùm ex oppido Parmâ confluens turba visendi simul ac prædandi studio, cùm primùm per aversum hostem licuit, perlustrâset recentia cladis vestigia, ferunt pleraque cadavera jacuisse transfixa adverso corpore: nonnulla, ut mors quemque deprehenderat, retinuisse adhuc in vultu atrocitatem animi, quo dimicâssent. Videre licuit stragem, quâ nullam insigniorem multis antea tempestatibus terra Itala conspexit; omnis enim barbaria teterrimâ crudelitate repræsentata est. Constrata longè latèque planities limosa erat permixto cadavere hominum jumentorùmque, armorum tormentorùmque magnâ copiâ; interea fumante humo cruore atque tabo infectâ. Nam cùm ex more barbaro ad Italos pervenerit deglutire signatum implicatùmque aurum, ne hostis eo potiatur, ad illum eruendum è visceribus cadavera cuncta proscissa; fœdum spectaculum, unde magna vis cruoris proluit, infecitque non modò solum, sed pluviae admixta in Tarum usque defluxit madefecitque. Complures reperti haud fecus quàm fulmine icti: plurimi agentes extremum spiritum adhuc innixi gladio in adjacentem hostem: nonnulli debilitato & contrucidato corpore penè obruti cadaverum acervis, qui, propterea quòd armati inter se conglobaverant, sublevati onere supervixere.

Cæterùm regem per hostium fines iter properantem imminens cura invasit, ne omnino frumento pabulòque intercluderetur. Longus enim tractus peragrandus fuerat,

fuerat, crebris oppidis amnibusque impeditus, antea quam in fines suos Novariamque ab Aureliano de Insu-
 subribus captam perveniret: quo intervallo plures rem-
 posse casus recipere animadvertibat. Quippe campe-
 stris regio, quæ à flumine Taro in Hastam Pompeii
 excurrit, plurimo interfluente amne distinguitur; qui
 è Ligustinis montibus profluens sæpe inundatione transi-
 tum difficilem reddidit: ut tum accidit. Præterea op-
 pida castellaque, quibus frequens regio est, Mauri præ-
 sidio præmunita haud parvam transeundi difficultatem
 afferebant, hoste post terga relicto. Quapropter in
 patriam iter penatesque annis aperiendum erat. His
 angustis circumventum regem prædâ grave omnis ge-
 neris agmen trahentem, Triultius rursus virtute ac fe-
 licitate consilii liberavit: qui princeps Gelfæ factionis
 (diximus enim morbo partium laborare Cisalpinam Gal-
 liam) gratiâ popularium præstitit, ut agmen sinè inju-
 riâ hostilem agrum pertransiret, commeatu cæterisque
 commodis non per urbes modò sed vicatim benignè
 expositis; expeditiore frumentariâ re uteretur; omni-
 um rerumque copiâ abundaret: quod exercitui nimi-
 rum opportunè à Triultio stetit. Nam Trebiæ flumini
 ponte imposito cum agmen trajiceret; derepente aqua
 tanta magnitudo se incitavit, ut summas ripas fluminis
 superaret, exercitumque dilapsâ contignatione seclude-
 ret. Quem Triultii fiducia præsentiaque animi, quâ
 plurimum valuit, sustentavit; donec, ponte magnis o-
 peribus restituto, exercitus pars reliqua transiret: in
 quo magnâ solertiâ usum fuisse regem ferunt; qui ad
 ripam

ripam fluminis insistens operi non priùs discesserit, quàm ratibus lintribusque conjunctis commissioque rapidissimo amne ad unum miles omnis transcenderet. Itaque exercitu incolumi Hastam pervenit.

Hôc interim tempore Aurelianus Novariæ cuncta moliri, quæ detrahare Mauri vires, remorarique vim hostium possent. Putabat enim, si regiæ copiæ conjungerentur, Maurusque ab eâ parte premeretur, fore, ut ipse brevî Insubrium regnum recuperet, jampridem à Francisco Sfortiâ occupatum. Quippe maternâ cognitione à Vicecomitum familiâ originem trahens, quam in Philippo defecisse suprâ ostendimus, jam primùm ad res repetendas inhiaverat, adnitentibus regulis Alpium accolis, quibus ipse acceptior ob generis nobilitatem consilium suum aperuisse dicitur. Quod exequi nisi per occasionem noluerat; propterea quòd regiis conditionibus cautum Mauro fuit, ut ille ab Insubribus regnoque, quod sibi materno jure deberetur, abstineret. Sed ubi primùm licuit per Mauri defectionem erigere animum, à Carolo impetravit, ut suo Marte reposceret regnum, quod Maurus genere impar (siquidem Blanca mater Philippi filia ex muliere suscepta erat, quam unicè amaverat) retinisset: unde simulates inimicitiaque inter eos exerceri coeptæ, quibus demum Gallia ferè cuncta exhausta, Italia penè dilacerata est. Novaria oppidum vetere fortunâ opulentum permagnum dedisse pondus Gallicis rebus videbatur: quippe in limine Italiæ positum ab eâ parte, quæ ad Alpes Julias & Vercellas spectat, cùm non longiùs triginta millibus

millibus passuum à Mediolano distet, maximas ad bellum opportunitates afferebat; si Carolo per aetatem his uti licuisset; idemque illi animus extitisset in debellando hoste, qui postea Aureliano successor fuit. Itaque Maurus præripiens regis in Transpadanam regionem adventum, oppidum undique coronâ cinxerat, adnitentibus Venetis, à quibus non aliâs magis in Italiâ validiora fuisse exhibita præsidia constat. Verebantur enim, ne res Insubrium ad se recideret, Gallorumque potentiam horrebant. Quâ in re propterea quod urbis expugnatio nequaquam armis tentata, neque in obsidione solvendâ prælio decertatum est, res magis famâ, quàm gloriâ gesta: nam etsi rex Vercellas copias promovit, ut inde obsidentes aggrediretur, nunquam tamen armis contendere ausus est. Maurus verò domi quàm militiæ clarior diuturnitate simul ac tædio obsidionis bellum extinguendum esse censebat. In eam enim spem venerat se sinè pugna & sinè vulnere suorum rem conficere posse; unde postea in castris Venetorum satis constanti famâ pervulgatum, premi æquè ac Gallum longâ obsidione Venetum, quandoquidem Maurus exhaustis sociorum simul atque hostium opibus tam segniter consultò protraheret oppugnationem.

Itaque bellum producit, fitque obsidio atque oppidi circummunitio indies arctior, tam undique premente odore tetro ob multa cadavera, prætereaque cibariorum summâ inopiâ, ut pares acerbitates haud sæpe pertulerint ulli mortales. Sed vetus miles assuetudine mali efferaverat animos: oppidanus verò partim spe,
M
partim

partim exemplo inopiæ sævitiam sustentabat. In quo minimè fraudandus est virtute suâ Aurelianus: quippe quem ferro ac fame vel diuturno morbo quartanæ conflictatum ex diutinâ conclusione ac mutatione victûs, [animi vires] infirmitas corporis non retardavit. Quinimo diu noctûque obequitando, interim pedes, strenui imperatoris simul & militis munus obierit: dum regis subsidium indies frustra expectando, modò bonum habere animum oppidanos jubet; modò præsidii desperatis ipse de constantiâ animi petens auxilium dissimulando perseverat, hortaturque, ut, quam dii fortunam dedissent, unâ æquo animo paterentur. His angustiis dum uterque confidit, suppetiæque è Germaniâ expectantur immenso stipendio comparatæ, de pace à Triultio agitari coeptum. Is enim quàm maximè regi fidus haud alienus à Venetis erat. Quippe ex eo tempore, quo Vicecomitum familia stetit secuta Gibellinas partes, adversa Gelforum factio semper grata acceptaque Venetis fuit: cujus principem fuisse Triultium supra docuimus. Verùm, ut in re maximè arduâ, pax diu frustra agitata; dum pro se quisque conditionibus præferri, interimve capere dolis hostem studet. Certè in eas condiciones à Gallis perventum, ut Maurus imperium deponeret, Franciscus Johannis Galeactij filius obtineret; Veneti ob exhaustas bello opes urbem Cremonam adjacentemque oram de Insubribus obtinerent. Hæc à Gallis pro more suo pervulgata Veneti rejecisse dicuntur, dum illi se fidem præstare retinerèque in officio Maurum student. Sed cogitantibus rerum atque hominum

hominum conditionem, minime alienum id videri potest à Triultii & Venetorum ingenis; cùm Franciscus per ætatem obnoxius injuriæ foret, rerumque administratio ad Triultium ceterosque Insubrium procères, qui in procuratione regni essent, pertineret. Quod eò facilius crediderim, quia post Caroli mortem à successore Aureliano cautum Venetis fuit, ut Cremonam, agrum, castellaque hujus ditionis obtinerent. Illud tandem, si vera tacere nolumus, haud obscurum est, cunctis adeò extitisse proclives ad ocium ac molliem animos, ut potiora omnia quam decus atque gloria fuerit. Quippe Gallis peculiare est, per luxuriam effundere, quod depradaverint: rex autem licentia atque ætate præceptus ad explendam animi cupidinem in Gallicos luxus rapiebatur: proximi verò partim invidia æstuabant, ne belli eventus occasioque in se unum vertenda gloriæ Aureliani virtute cederet; partim regno confulescentes, quod olim contra Carolum arma cepisset, ei minime deferendum regnum Insubrium censebant. Hærebant adhuc animis illa seditio, quæ ille in regem conspirans acie victus ac penè obruncatus est. Contra Mauro & Venetis satis pro tempore fuerat, re suâ incolumi Carolum Italiâ decessisse, dummodo sumptui atque pecunia parcerent: cui tam fidem inservisse Venetos belli exitu compertum est, ut senatus consulto præscripserint militi stipendium ad constitutam diem, postquam discedere ab armis liceret. Multa præterea consultò, quæ fortè desiderent argutiora ingenia; sed quia nobis parum convenire tantæ obsidioni magnoque

apparatui visa sunt, (bellum enim gestum est consiliis magis quàm armis) in medio relinquimus, cùm præsertim aliò properare tempus moneat, quò festinat animus, ubi quamplurimum posita in excelsò loco virtus elucescat. Fœdus igitur, Novariâ exceptâ quæ Mauro reddita est, ad speciem percussam; hinc indè redditæ captivis, restitutâ classe, subductâque ratione pecuniarum, quæ sub adventu in Italiam creditæ parum cautè fœdere extiterunt.

His rebus ita constitutis Carolus felicitate quàm gloriâ major in Galliam profectus est: neque deinde insigne aliquod ab eo gestum. Fuit Carolus avidus gloriæ, sui profusus, ingenio varius, atque acuto quodam lepore solers; ita tamen ut stupiditas quædam inesse appareret: corpore autem brevi, capite ac pedibus prægrandibus, crure gracillimo, oculis glaucis, adunco ac prominenti naso: denique corporis totius habitu usque adeò à justo abhorrenti, ut ferè monstrofi hominis speciem præ se ferret. At Ferdinandus, quem diximus in Siciliam trajecisse, ubi intelligit Carolum in Galliam properantem Italiâ excedere, ad regnum recuperandum animum intendit: quippe in rem fore credens expectare, donec Gallorum satietas Neapolitanos ceterosque regni indigenas caperet, gentem mobilem novisque rebus studentem. Interea classem exornare, transmarina auxilia ab Hispaniæ regibus arcessere; denique cuncta moliri, quæ tantæ rei usui forent. Verùm ne per moram subveniendi fociis eorum animi fluxi prolaberentur, in continentem trajicit: ibi cum Con-

salvo

salvo Ferdinando, cujus postea spectata multis magnisque rebus virtus fuit, consociatis armis bellum renovare aggredditur. Præerat tum Consalvus copiis, quas primò Hispaniæ reges Alexandro pontifici miserant, cùm ille suos parum, ut sibi videbatur, obsequentes persequeretur; deinde Carolo invadente regnum in Ferdinandi auxilium transtulerant. Excitabantur tum maximè in Brutiis incendia belli: dum Gallus pro more suo exultans potiri omni regno; incolarum pars loco magis quàm firmo præsidio freta præstare fidem vel maximo in discrimine Ferdinando studet. Levia tamen prælia tumultuariæque, nec justis belli artibus commissa; sinè signis, sinè ordinibus eques pedesque permixtus: propterea quòd Ubignis præfectus equitum à Carolo missus in eam regionem, multo quidem sed parum forti milite utebatur; Consalvus verò solertiâ ac virtute præstabat, summæ diligentia addens summam imperii severitatem. Erâtque huc deducta res, ut qui oppidum regionum obtinuisset, quod ad Gallos defecerat, is superior videretur; cùm Ferdinandus supervenit satîs parvâ manu juvenili ardore præceps ad opprimendum hostem: quo factum est, ut, dum vetus miles novum elicit ad excursions fugiendo insequendoque, parum absuerit, quin prælium simul ac bellum conficeretur. Quippe per Consalvi discessum Ferdinandus tumultuario milite incautiùs provectus, in hostium insidias incidit: ubi depugnare coactus iniquo loco fortiter dimicans penè obruitur, suffosso equo, cujus ferocitate insigni ab oppugnantibus sese defenderat. Sed fato datum, siue con-

filio

filio deorum immortalium, ut è manibus hostis eriperetur; qui deinde in regno recuperando rem militarem in Italiâ diurnâ pace prostratam erigeret, documentoque barbaro foret, Italis gentique Romanæ olim stetit armis imperium orbis terrarum. Igitur armiger regius Johannes Capua accurrit jacentem regem erecturus; dum ille agilitate, quâ maximè præstitit, subnixus, equo armigeri [inter] tela & gladios hostium vitabundus in castra proripuit. At armiger telis confoditur, pietate immemor sui protegendi corporis. Is erat unus ex omnibus regi longè acceptissimus, flore ætatis ac formâ, ut quidam putant, conciliatus habitusque in delitiis: [qui] decus servati regis, propterea quod vitam ejus prætulit suæ, vel ab ipsis hostibus, celebratur, serâ pœnitentiâ indolentibus tam præstanti virtute juveni intulisse manus. Rex verò profecutus nomen ac memoriam munificentiam in fratres propinquosque ejus, cæteros acuit ad æmulationem virtutis.

Interea, quo hæc gesta sunt, accidit, quod multo maximè miserabile fuit, diis hominibusque invisum. Caietani, arreptis in defectionem animis, Ferdinandi præsidia expectantes, humani ingenii vitio morâ exagitabantur: qui partim nimio studio præstandæ in regem suum fidei, partim quia Gallorum acerbitates diutius ferre nequirent, despectâ paucitate ad Ferdinandum deficiunt, subitâ ac immaturâ acclamatione, unde mox illis exitium, civitas magna atque opulenta cuncta prædæ aut pœnæ fuit. Nam Gallus vetus miles primò existimans hostium copias in propinquo fore, cuneatim substitit

substitit pro re atque loco excepturus impetum, cum in unâ virtute salutis omnis spes consisteret: deinde ubi illa formido mentibus discessit; verso repente in iram metu, acuere animos, suo more conclamare victoriam, ac veluti rabie accensus in oppidanos incompolitè ruentes prorumpere: pars confertim obsistere ad exitus viarum, magnum numerum pauci sustinere; pars supernè decurrere, demum enixè undique invadere, terrereque ipsâ præsentiâ animi clamorèque horrissono imbellem hostem: insuper magnâ verborum contumeliâ ignaviam objectare: gestare lanceis præfixa capita, extollerèque altè gladios imbutos sanguine cervicibus ipsis minitantes. Fit prælium fædo excidio civili miserius: in angusto ferrum ac manus contulerant; cuncta dissonis vocibus, permixto gemitu ejulatùque mulierum puerorùmq; lamentantium personabant. Oppidanus hostis loco & numero, virtute Gallus superat: nec quenquam omnium præda moratur. Tum verò animadverteres vanam esse animorum alacritatem, nullo certo duce atque imperio firmam, cum suo quisque consilio uteretur, neque ordines neque signa servantes: quippe per cætera satis valida Caietanorum manus, haud magno certamine à paucis profligata est. Pulsi enim retro catervatim ruere alii super alios, stragèmq; inter se facere cæde ipsâ fœdiorem. Pars declivem per locum, quâ rupes ad mare pertinebant, præceps ab insequentium manibus elabitur: pars in arcum compulsâ aditènsque depugnare in orbe, dum nimium inter se hæret, implicatùrque, ut vix circumagentis.

tis armis satis spatii esset, coronâ cinctâ trucidatur. Ubi quemque discrimen ceperat, ibi resistere, neque fugere posse, neque quietem pati: niti modò, ac statim concidere projectisque armis hosti manum dare. Nonnulli mente alienatâ simul metu luctûque velut capti furore incurrunt vel in medium hostem. Cæteri passim dispersi à suis, quâ quemque fors obtulerat, alii aliâ peste juxtâ boni malique, strenui ac imbelles absumpti. Rarò post hominum memoriam crudeliùs sævitum. Diu cædes atrox æquè fugientium ac resistentium, armatorum atque inermium fuit. Convenerant grandes natu, matres, parvuli liberi, virgines, vestalèsque. Perpaucis effugium patuit: cogeabantur enim victi, quia cedentibus spes nulla erat, vim vi repellere, dimicaréque, pòst paulò interituri: adeò vel imbelles necessitudo in audaciam compellit. Galli devictis oppidanis eò acriùs in omnes sæviere, quò magis defectione irritatis animis existimabant suas injurias ultum iri; simul & nobilissimæ urbis excidio reliquis terrori esse; nequid ejusmodi auderent facinus. Naturâ feroces ac pristinæ virtutis memores eripi sibi partum belli decus indignabantur. Ita ira perfidiæ à promiscuo facinore cujusque generis minimè abstinuit: profusóque sanguine satiata est. Nihil crudele, fœdum, abominandum in viros, mulieres, impuberes omisum; inter sacra profanáque discrimen nullum: nec superfuisset quisquam, ni præcipiti jam in occasum die nox intervenisset. Sævitiæ argumentum, ne singula referam, quæ memorando reformidat animus, exemplo unius rei,

rei, quæ nulla religionum consuetudinisque jura retinuerit, notasse sat erit; quod sacerdotes cum velamentis cæterisque Christianis insignibus suppliciter precantes, ut à cæde & ab incendio parceretur, trucidaverint; fœdaverintque augusta deorum immortalium templa.

Hisdem ferè temporibus classis, quâ suppetiæ magnique roboris auxilia à regibus Hispaniæ Ferdinando mittebantur, Messanam appulit. Cujus adventu ille admodum lætus, (maturum jam videbatur repeti patriam, eripique è Gallorum manibus) freto in Siciliam transmisit, ubi cum præfecto nomine Icasensi, cui mirificus usus in re navali habebatur, communicato consilio simul atque armis, octuaginta navium numero Neapolim versùs cursum tenuere. Erat inter præfectos classis Gallicæ, quæ in portu præsidebant, Gratianus Guerra maritimæ rei longè peritissimus, & qui virtute navali gloriam in invidiam vertisset. Hic existimans, quod postea cognitum est, classem hostium milite parum munitam, multus feròxque instare, ut audacter fortiterque eam aggrederentur: facile factu esse, classiaris tantùm defendentibus, reportare victoriam simul atque opima Ferdinandi spolia: occasionis esse rem, non prælii: id positum in paucorum virtute, dummodo audent configere: fortes fortunam adjuvare. At cæteri, sive invidiâ communi malo, ne id alienæ gloriæ cederet, sive quòd Siculorum manu validâ instructam classem existimarent, Gratiano adversati sunt. Ita, quod plerumque accidit, fortissimo rejecto consilio, sibi magis quàm regno consulunt: occupantque littoris partem

ad orientem versús. Magdalena est loco nomen; quâ hostem littorum appulsu arcerent, egredientémque navi adorirentur. Ab illâ parte urbis navibus aditus ex alto est. Naves igitur in ancoris expectantes è regione oppidi, permagnum animorum motum excitavere: Tota Neapolis desiderio libertatis exarsit: plerisque præoptantibus vel iniquissimam subire fortunam quàm Gallorum perferre acerbitates; cæteris verò novis rebus studentibus, quibus ætas animusque ferox erat. Egredi tamen urbe aut signum dare classiariis ausit nemo: quippe Gallus primò alacris (ut est ejus gentis ingenium) cuncta præsidiiis vigiliisque munierat, opprefferátque maturam jam ac propè erumpentem defectionem. Sed postquam morâ res agi cœpta, classis per diem noctémque ad ancoram stetit præstolando, siquid in urbe motus oriretur; ipse diutinæ curæ impatiens vino lustrisque oppressus elanguescere, custodias remittere: Neapolitani intendere animos cœpere; cùm Ferdinandus inciscius eorum, quæ agerentur, atque in aliud tempus negotium differendum ratus, naves ad primam auroram solvit, ut Ænariam sese reciperet. Quod ubi primùm è speculis locisque editioribus cognitum est, (evolârat jam è conspectu ferè fugiens navis prætoria, cæteræque subsequebantur) populares, qui de rege recipiendo conspiraverant, veriti, ne desperatis Ferdinandi rebus initum consilium proderetur, raptim arma capiunt; abeuntem missâ properè naviculâ exploratoriâ accersunt; furibundique simul undique clamore sublato per urbem discurrent, certatim pro se quisque alios monendo,

nendo, alios adhortando, nonnullos impellendo, ut Gallorum grave servitutis jugum excutiant, legitimumque regem recipiant, apud ipsos genitum, alitum, educatum: fore, ut juvenem nullâ suâ culpâ expulsum regno complexi, ipsi participes imperii ducem magis quàm regem habeant: cum illo divitias, honores, magistratus habituros; regias opes, regni procuracionem futuram in suâ potestate: id rationem postulare, justum odium incendere; necessitudinem cogere; deos ipsos annuere; quibus propitiis volentibusque tanta clas- sis secundo cursu ex Hispaniâ usque advolâisset.

In urbe crebrâ fortunæ varietate insignis non aliàs magis motus animorum fuit: neque tam affectâ ætate quisquam, viribusque tam infirmis, quin, eo nuncio per- motus, telum, ut quodque fors obtulerat, abripuerit. Adeò simul omnes pertæsi Gallos superbè atque crude- liter imperantes, regiam Ferdinandi indolem prosequen- bantur. Læti primores, lætior plebs, cives, pereгри- ni, viri, mulieres, liberi, servi, circumfusi gratulantés- que inter se, ubi locus aut casus conjunxerat, gaudium ac lætitiâ agitabant; regem suum salvum, beatum, florentem cupiebant. Concurritur ex urbe totâ ad eam littoris partem, quam Galli occupaverant, ne hostis continentem peteret: ibique manus tollere undique multitudo, testari acclamationibus lætitiâ, gratulari ingenti spiritu adventum regis, & se quisque ad om- nia audenda promptum paratûmque ostendere: neque ferè inventus præter paucos Gallicas partes secutos, qui, si à tantâ gratulatione omnium abstinuisset, non sce-

lere astringi arbitraretur. At Galli ancipiti malo oppressi, cum obsepto itinere reditu intercluderentur, fugâ salutis consulunt: ac per montis dorsum, qui urbi imminet, longo difficilique itinere circumducti ad arcem sese recipiunt; ibique totis viribus aciem instruunt. Præerat tum regno à Carolo relictus Jacobus Borbona amplissimo genere ortus, magnæque habitus autoritatis, cuius animi virtus nequaquam par generi ac fortunæ fuit; nullâ enim illustri laudè celebratus. Hic unâ cum Ivo Allegrio præfecto equitum, cuius postea præclarum imperium in re militari fuit, Robertoque Sanseverino, qui olim ob regni seditiones patriâ fortunisque extorris in Galliam ad Carolum confugerat, in primis curabant, excepturi impetum validissimi hostis. Interea classis summo omnium studio littori appulsa, peridoneo ad egrediendum loco è regione portæ, quâ via fert ad Vesuvium montem: cum præ turbâ expositus in continentem miles undique impediretur, oppidanisque simul atque classiarius confunderentur, ruentibus aliis super aliis promiscuè remigibus militibusque, ac raptim turbatæque cuncta præproperè agentibus. Ibi undique omnia fervere animadverteres, gestire, lætari, certare cum obviis gaudio, consalutare, complecti, diis laudes gratiasque agere; manus modò ad cælum, modò ad regem tendere; nihil voce, gestu, lacrymis omittere, quod ad summam lætitiæ alacritatem pertineret; postremò arma, tela, equos, cæteraque instrumenta militiæ parare: ipsi verò in armis esse prompti vel anteire vel sequi regem, quocunque intenderit.

At

At Ferdinandus, cunctis pro tempore benignè susceptis, haud cunctandum ratus, ne quam rei gerendæ facultatem omitteret, néve Gallis perterritis resumendarum virium spatium daret, Alfonsum Davalum summæ hominem audaciæ præmittit cum manu validâ ad distinendum hostem, quoad ipse instructior in prælium descendat. Sed is concursus effusioque omnium generum, ætatum, ordinum, ea animorum alacritas fuit, ut, dum inter vota precésque & laudes exquisiti generis lustraret conventus, templa, porticus, celeberrimæque urbis loca, deficeret dies. In quo ne referam, quæ faciliùs concipi animo quàm describi possunt, illud satis erit profusæ lætitiæ circumfluentisque turbæ argumentum, quòd tam præcipiti occasione rerum ab armis ad urbana negotia diverterit, prosecutusque sit gaudium, acclamationes, plausum, quæque alia fert studium vulgi significantis immoderatam animi alacritatem. Eò enim provecta lætitia est, ut vel fœminæ ipsæ primariæ, manantibus lacrymis, inter se unà mente ac voce gratantes, oblitæque præ gaudio decoris matronalis, obviàm regi occurrerent, complerent coronis & floribus, contingerent dextram, precatæ prosperum ac felicem reditum advenisse sospitem gratularentur. Atqui Alfonsus per compendia, & quâ proximum iter ad arcem erat, contendens, Gallos concursantes neque satis ad dimicandum instructos repentino incursum invadit. Jam primi conseruerant manus, cùm insequentes catervatim ruunt contra vim & ferrum. Pugnatum ingentibus animis ad eam arcis partem, quæ ad navalia circumque

cūmq; ea loca pertinet, dum Alphonſus vir ardentis animi ſibi præripere gloriam primi certaminis, Gallus miles ſpectatæ virtutis arcere impetum furentis hoſtis conaretur; ille pro aris atque focis, hic pro ſalute certaret: qui undique conflictatus ſagittis, glande, jaculis, cū munitionibus magis quàm apertâ vi ſeſe defendere ſtauiſſet, à properato opere foſſam obducit, intenditque maximè ab eâ parte, quâ proxima tectâ præbebant oppidanis aditum ad invadendum hoſtem. Verū in prælio matura alioqui conſilia plerunque irrita hoſtium celeritas reddit: cū ſæpe vel paulo momento ſummòque ardore animi fiant maximæ rerum inclinationes: ea enim Alphonſi alacritas ſolertiâque in præveniēdo fuit, ut uno eodēque tempore opus perducere, (nondum plenè erat perfectum) adminiſtros tutari, ac propugnare Gallus cogeretur. Quo factum eſt, ut ingruente nocte oppidanis ſociâ alienigenis cæcâ ex rerum inopiâ conſilium caperet; relictisq; neceſſariò ad duo millia equis cum cæteris in arcem ſeſe reciperet: unde ejus diei præfertur opinio, Alphonſum oppidanòſque multis illatis & acceptis vulneribus ſtratòque campo permixto cadavere diſceſſiſſe à prælio ſuperiores. Portum certè occupaverunt. Noctē inſequenti, ut in re undique trepidâ, vigilatum conclamatūmq; ad arma vano quodam metu, quem ſors obtulerat, aut animus inſidenti curâ anxius ſibi conſinxerat.

Primâ luce, Ferdinandus, qui noctu cuncta ad expugnandam arcem comparaverat, tormenta miſſiliâque omnis generis, quibus percuteretur murus, arcerenturque

virque propugnacula, disponit; præsidia constituit vi-
 rorum lecta robora, ne qua eruptio ab obsessis fieret.
 Multo denique die ipse cum expeditis aciem perequi-
 tans, insignis vultu, voce, ardore animi, munus obire
 imperatorium simul & regium, versari inter media ho-
 stium tela, testis spectatôrque adesse cujusque ignaviæ
 ac virtutis: fortem unumquemque nominans laudare,
 ad virtutem erigere spe, præmiis, gloriâ; increpare,
 sicubi pugna segnior admodum esset: neque permittere
 liberam muri defendendi facultatem. At Gallus con-
 trà obniti, propulsare, furentis hostis audaciam cona-
 tûmque comprimere, neque ullum frustra telum ex lo-
 co superiore mittere, audaciùs quàm pro numero mili-
 tum eruptione tentare, si quid fortuna obtulisset, quo
 excipere primum ardorem impetûmque hostium posset;
 dum accersita undique subsidia subvenirent. Vincere
 enim aut mori obstinaverant animis. Hôc pugnæ ge-
 nere quum ad arcem magnâ vi ab utrisque decertatum
 esset, neutrò inclinâtâ spe, Galli superiores evadunt.
 Quapropter nimis quàm obsessos oportebat elati, ple-
 nique animorum, more suo ululatum tollere, maledi-
 cere Italis, oppidanis ignaviam objectare: postremò
 nihil reliqui facere ad portum invadendum; quem po-
 sterâ die truci clamore iteratâ pugnâ navibus impetu
 facto recipiunt. Hunc autem uter obtinuiisset; prop-
 terea quòd ad commodum dignitatêque permultum
 conduceret, in eo verti caput rerum victoriæque initi-
 um videbatur. Itaque continenter ac longè maximâ
 dimicatione ab insignibus virtute ac genere viris utri-
 usque

usque partis æquâ ferè manu dimicatum: & quoniam in aperto res gerebatur, ut nullum duces militésque fortius paulo factum latere posset; clarissima edita pugna, Gallis ad retinendum recens decus, Italis ad ignominiam refarciendam; illis tueri, his expugnare locum adnitentibus, unde victoria simul & gloria constaret. Tum verò cerneret, inspectante Neapoli totâ, constratum navigiis portum, littus molésque refertas milite; constantem ubique aciem urgentium scutis, micantium gladiis; volantia utrinque tela; postremò cædem, incendia, naufragia, aliâque omnia, quæ furor ac libido fortissimè pugnantium latè subministrat obstinatis animis. In propinquo enim præliabantur, hinc navibus inter se implicitis, hinc continenti ac molibus theatri speciem præ se ferentibus: unde omnium intentis animis, cùm è proximo visus, auditus, clamórque dissonus ad incertos suorum eventus esset pro pugnae varietate, animadverteres modò lætos gestire, insultare, si fortè quis popularium navaret aliquid egregium; modò pavidos suis timere, miserari, dolere, siquid adversi accideret. Quod quidem mortalibus insitum, tum demum elicitur, quum vident fortunas suas in alienâ virtute consistere.

Ita hinc indè editâ ingenti cæde, majore multo strage, tot circâ mortalium animis spe metúque pendentibus, Galli tandem continenti labore defessi, cujus impatiens ea gens est, pedem referre, ac sese in arcem recipere coacti sunt; jam indè ingenuè fassi nullam supra virtutem Ferdinandi esse. Pauci præ timore ordi-

num

num immemores passim, quâ cuique proximum fuit, in miserabilem fugam effunduntur. Pertinax pugna est argumento, plerique omnes quos gesserint animos: quandoquidem ita conflixerunt, ut per triduum neutramque in partem acies inclinaretur. Galli enim haud multum Italis virtute cessere: unde ferè æquales eo proelio desiderati. Permulti adnantes navibus præpediti magnâ vi telorum undique incidentium passimque fluitantium constrato mari fœdè interierunt: pars, nequid inausum relinqueretur, periculum alio periculo novo, ac ferè inauditi generis detrudere contendit: consilium non aliâs magis callidum atroxque in summâ fortunæ iniquitate excogitatum. Navibus enim, è quibus pugnabant, de industriâ suffossis atque incensis, in eam necessitudinem rem adduxere, ut demergi fertinâ hauriente salum, aut hostium navim insilire, cui se obstrinxissent manu ferreâ, necesse esset, præsensque malum alio malo evadere. In quo illud ex multis ad insignem memoriam præclari facinoris referre satis fuerit, ut pars vulnerati languidique, etiam quos vires sanguisque deficeret, intra navim munitionesque hostium concepto igni exardescentes, cadere niterentur: adeò pertinax virtus egregiè pugnantium fuit. Cæterum facies ipsa certaminis varia, incerta, fœda, terrâ marique horribilis: [parsque] animis magis quam viribus proelium, neque ullum ferè atrocius & cum utriusque partis pernicie insignius; quo longè maxima virtus Davalorum fuit. Hi namque fratres pari corporum animorumque robore, ac maximo quoque, quod præsen-

taneum discrimen foret, exultantes, cum ardua atque aspera nimis potissimum tentarent, ceterisque audaciam adderent, Indicus tormento ictus cecidit. Perterruisset alios, quod Alfonsi fratris affirmatum ad ultionem simul & gloriam animum accendit: factaque ferro via, qua parte hostium confertissimi cunei agitabantur, ita erupit, ut inde precipue inclinatam suorum aciem ipsi confiterentur, dum singulari Davalorum certamini magis quam reliquorum laudem victoriae ascribunt.

Erat non ita longè ab arcè ad eam partem, quæ juxta litus occidentem spectat, templum edito satis loco situm, quod Gallus muniverat, nè esset hosti receptaculo ad arcem invadendam: propterea quod interjectum spatium, horti olim deliciaeque regiae, ad arcis fossam munitionesque protendebatur. Hoc templum naturâ atque opere munitum, cum Alfonsus frustra expugnare tentasset, dolo aggreditur. Auro namque emercatus prodicionem, cum Æthiope, cui credita custodia fuerat, agit, ut se intra munitiones recipiat. Quod ipse moliens nocte intempesta jam in murum propè evaserat, cum ascendentis jugulum sagittâ trajicitur; neque virtutem, ut sæpe aliàs, fortuna prosecuta. Ita Davali fratres nullâ magnopere hostis audaciâ oppressi reliquere locum; unde magis ac magis unica Ferdinandi virtus emereret, admirabiliorque videretur: quem non aliàs magis indoluisse constat. Ferunt enim amore captum sororis Constantiæ, quam deperibat, tenebaturque lepore ac venustate, eò gravius tulisse mortem

tem ferocissimorum juvenum fortunæque acerbitatem. Hæc tanta viri jactura ad primam lucem gravi consilio suppressa; ne hostis, qui in arce erat, secundis rebus ferox eruptione factâ noctu urbem invaderet. Talis apud omnes fama de Alfonso erat: quippe qui unâ cum fratre Indico se totis & animis & corporibus in salutem gloriâque Ferdinandi contulerunt. Curâ deinde sepulturæ habitâ monumentum atque indicium virtutis propinquis decori simul atque præsidio fuit. Hinc ut ulteriùs progrediar, refugit animus, ni priùs Alfonso regis de repetendo regno consilium proferam. Nam qui post fœdam fugam Mazaræ inter scorta & epulas religionis prætextu delituisse, postulare à Ferdinando ausus est, ut sibi restitueret regnum: qui argutè nimis simul & graviter respondisse fertur; priùs in posterum confirmari oportere imperium, ne illud iterum depositurus foret.

Bello in Italiâ exardescente, Carolus in Galliâ apoplexiâ moritur, annum agens nonum & vigesimum. Patre enim jam senescente confectoque comitali morbo genitus, valetudinem minùs commodam à parvis tulit: quam postea præceps in Venerem licentia regia simul & Gallica auxit. Regno successit Ludovicus Aurelianus, longâ cognatione pertingens prolem regiam; ita tradito more, ut quisque regi propinquior, modò gentilis à stirpe sit, cæteros omnes imperio antecellat. Hic (ut suprà diximus) materno genere è vicecomitum familiâ ortus, jus suum legitimè repetiturus de Mauro videbatur; quòd spuria matre natus impar sibi foret.

Hæc

Hæc belli species fuit, prætexitque dominandi cupiditatem; quâ mortales sibi honestis nominibus indulgentes sæpe ac sæpius transversi ambitione aguntur. At Maurus, ubi intelligit regnum ad Aurelianum pervenisse, versare in omnes partes anxium urgenti curâ animum: sollicitare principes, qui veteres cum Gallis inimicitias exercuissent, quique pollerent opibus: mone- re, bellicosissimum jam antea ducem ad regni fastigi- um evectum ne provehi insolentiâ finerent: periculo- sum emittere, quem cohibere nequiveris: sibi quod immineat periculi, eò gravius accessurum cæteris, quò Gallus clarior victoriâ de Insu-ribus partâ prædâque opulentissimarum urbium foret: discrimine suo docu- mentum datum illis cavendæ similis injuriæ. Verùm longè alienus animus à Mauri sententiâ principibus ac populis fuit, ambitione simul atque avaritiâ corrup- tis. Nam Alexander, qui jam diu conceperat animo, quod postea effudit, ut Gallorum præsidio atque armis Italiam invaderet, cuncta permiscere quàm minùs va- lere ipse malebat. Veneti autem cupientissima imperii gens nihil magis quàm discordiam molientes, unde sua potentia cresceret, bellum quieti atque ocio præ- rulerant. Barbari verò externique principes, quorum finibus Gallia continenter cingitur, partim cæci avari- tiâ, partim res Italiæ minùs ad se pertinere existiman- tes, adventum rei expectabant. Quam ob rem Mau- rus ab omnibus destitutus, inópsque consilii ad bellum accingitur, serâ pœnitentiâ edoctus, suprâ quam ipse esset, audere.

Hic ut minimè omittam apologum, quem ferunt Aurelianum retulisse in concilio, cùm de suscipiendo bello consuleret, usus ipse facit: quo maximè ducimur ad repetendam rerum gestarum memoriam. Nam cùm omnium sententiæ in unum congruerent, expetendum non esse, quod tueri non possis; cujus documentum sit vel Neapolitanorum recens defectio; pernitosum bellum, cujus eventu secundo atque victoriâ formido ingens finitimis incuteretur, majoresque fluctus pro communi salute redundarent; ferunt regem ad confutandam suorum opinionem ad hunc ferme modum locutum fuisse. Usu fabula est olim à Maumethe Othomanno longè maximo omnium ætatis suæ regum celebrata: cujus apud me pro ingenti ejus virtute summa est autoritas. Serpentes varii generis pro anni tempore cùm nimio algore torpescerent, ut est natura sagax ad salutem sui, fœni acervum, qui in propinquo erat, irrepere, condiderèque se ad intimum fœniculi, quò à vi frigoris tutiores essent. Fortè fortunâ accidit, ut incuriâ accolæ, cujus res agebatur, admo-veretur ignis, incendiûmque raptim stramento arido excitaretur: quod pervagatum latius rigentes illi non priùs præsensere, quàm continenter circumdatum pertransiri oportuit, si evadere adniterentur; unde festinantibus fugam, quibus plura capita fuere, ut est multiplex serpentum genus, plures distractæque fuere sententiæ. Cui verò contigit unicum habere caput, quod una sententia fuit, confestim aufugit: cæteri, dum multiplici capite dissentiunt implicanturque, interiere.

teriere. His expositis summa animorum commutatio
facta; dum magis unius auspicii confidunt, quàm
tot principum studiis distractisque sententiis deter-
rentur.

F I N I S.

